ZIMANÊ KURDÎ

SERETAYÎ 6

2019/2020

AMADEKAR

Ev pirtûk ji aliyê Komîteya Zimanê Kurdî ve hatiye amadekirin.

LÊVEGER

- Komîteya Şopandinê

- Komîteya Fotoşopê

- Komîteya Redekteyê

Ev pirtûk ji aliyê Saziya Minhacan ve, wek pirtûka wanedayînê, ji bo dibistanan hatiye pejirandin.

NAVEROK

BEŞA 1 7

GIRÎNGIYA PERWERDEYÊ.................................. 8
KOÇERÎ ÇANDA KURDAN E 12
MIJARA SERBEST.. 17
QULING Û ROVÎ 18
WERZA BIHARÊ.. 22
JÎNAMEYA FEQÊ TEYRAN 25
DI CIVAKÊ DE MAFÊ ZAROKAN 27
DAYÎK... 29
BEHLÛL Û DARBIRÎN 33
BERXWEDANA SEDSALÊ....................................... 36
NAME.. 40
BIHAR 44

BEŞA 2 49

DENGÊ XERÎBIYÊ 50
DERWÊŞ Û EDÛLÊ 53
BERXWEDANA LEHENGAN 58
BELAYÊN HEZKIRINÊ ZOR IN 60
PÊKENOK... 63
HÊVÎDARÎ 67

BEŞA 3 71

KEWA GOZEL.. 72
ÇERXA FELEK.. 75
ÇANDA BERBIRÎ.. 81
SINC.. 83
REXNE Û REXNEDAYÎN 85
BEYTA CINDÎ 89
NIVÎSÎN... 92

GULBIHAR 95
BERPIRSIYARÎ 96
RÊWÎTIYA XEYALÊN ZAROKATIYÊ 99

BEŞA 4 103

NEWROZ 104
JIN Û JIYAN 107
SALVEGERA ROJNAMEYA KURDÎ 111
WELATÊ ME 114
DARA AZADIYÊ 117
RÛMETDAYÎN Û PARASTINA NIRXAN 120
KULÎLKÊN BIHARÊ 123
CEJNA KARKERAN 126
EY REQÎB 130

BEŞA 1

1- Girîngiya perwerdê
2- Koçerî çanda Kurdan e
3- Ez şehîd im
4- Quling û rovî
5- Werza biharê
6- Jînameya Feqiyê Teyran
7- Di civakê de mafê zarokan
8- Dayîk
9- Behlûl û darbirîn
10- Berxwedana serdalê
11- Name
12- Bihar

WANE 1

GIRÎNGIYA PERWERDEYÊ

Fêrbûn û hînkirin ji bo hemû giyaneweran pêwîst û girîng e. Bi taybetî, ji bo nifşê mirov û civaka mirovahiyê. Mîna xwarin û vexwarinê pêwîstiyeke ku dest jê nayê berdan e. Bi perwerde û fêrbûna xwezayî nifşên mirovan, demên derbasbûyî fêrî têgihiştina bi peyvîn û axaftinê bûne. Her wiha, beriya her tiştî heyînan bi nav dikin. Ev jî bûye destpêka perwerdeyê.

Piştî peydakirina nivîs û xwendinê, girîngiya perwerdeyê bêhtir xwe dide pêş. Ji mîtolojiyê heta zanistê, tevahî rahîb, pêxember, zanyar û pirtûkên pîroz girîngiyeke mezin dane perwerdeyê. Têgeha vê girîngiya perwerdeyê bi nivîsên: pexşan, hûnandî, gotinên pêşiyan hatiye ziman.

Weke mînak: Çînî li ser girîngiya perwerdeyê wiha dibêjin: "Kesê di perwerdeyê de xwêdanê nerijîne, wê di şer de xwînê birijîne." Abdulah Ocalan jî li ser perwerdeyê dibêje: "Dayîka hemû xerabiyan nezanî û tênegihiştin e, dayîka hemû

qenciyan jî zanîn û têgihiştin e." Her wiha, Cegerxwîn di helbesteke xwe de dibêje: "Cegerxwînê kurê min, pir dinalî ji ber aha xizanî û nezanî."

Perwerde û hînkirin, bi taybetî ji bo civakên bindest, yên ku têkoşînê ji bo azadî û demokrasiyê didin, pir girîng e. Bi vê têgehê, di destpêka têkoşîna Azadiya Gelê Kurd de bi perwerdeyê dest pê kir. Lewra ev çerxa dawî bi xwe çerxa zanistê ye, zanist jî bê perwerde ne gengaz e.

Wateya Peyvan

Nifş: Cîl
Mîtolojî: Efsane, zanista çîrokî
Xizanî: Hejarî, feqîrî
Çerx : Sedsal
Gengaz: Pêkan, mumkun

Em Têbigihin

1-Di jiyana mirovan de çi girîngiya xwendinê heye?
2- Nêrînên zanyaran li ser perwerdeyê çi ne?
3- Bêperwerdehî çi zirarê dide mirovan?

Rêziman

1-Ji awayê derbaskirina dengan ji nivîsê re "**tîp**" tê gotin.

Di zimanê Kurdî de 31 tîp hene. Ji van 23 tîp dengdar û 8 tîp jî dengdêr in.

A- Tîpên dengdar

a-Tîpên Gir:

B - C - Ç - D - F - G - H - J - K - L - M - N - P - Q

- R - S - Ş - T - V - X - W- Y- Z

b-Tîpên Hûr:

b - c - ç - d - f – g - h - j - k - l - m - n - p - q - r - s - ş - t - v - x - w - y - z

B- Tîpên dengdêr

a-Tîpên Gir

A - E- Ê- I- Î - O - U- Û

b-Tîpên Hûr

a - e - ê - i - î - o - u- û

- **Dengdêrên deng dirêj:**

  a - ê - î - o - û

- **Dengdêrên deng kurt:**

  e - i - u

2-Nivîsa ku we xwend, ji bend û hevokan pêk hatiye.

Ji nivîsa ku bê pîvana kite û qafiyan re nivîsa **pexşan** tê gotin.

Nivîs, li gorî curên xwe pir in. Li gorî awêna xwe dibin du beş:

-Nivîsên pexşan

-Nivîsên hûnandî

Hîndarî

1- Hûn jî gotineke mezinan, yan jî yeke pêşiyan a li ser perwerdeyê binivîsin.
2- Li ser girîngiya perwerdeyê di refê de gotûbêj bikin.

WANE 2

KOÇERÎ ÇANDA KURDAN E

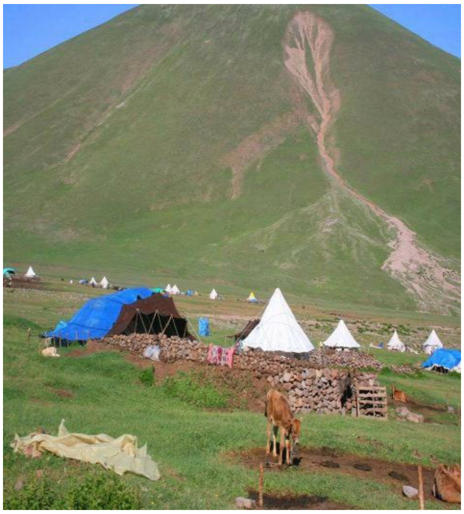

Koçerî di nava civaka kurd de çandeke sereke ye. Ji ber ku civaka kurd hema bêje ji destpêka dîrokê heya roja me ya îro bi çandinî û lawirvaniyê ve mijûl dibe. Di vê derbarê de bûye xwediyê zanisteke kûr.

Erdnîgariya Kurdistanê ji lawirvanî û çandiniyê re destdayî ye. Xwediyê deşt û zozanên pir xweş in. Deşt ji çandiniyê re destdayî ne. Xwedî avhewayeke nerm e, werza zivistanê berf zêde lê nabare û her tim reş e. Zozanên wê jî zivistanan têrberf û sar in. Di vê werzê de kes nikare bi hêsanî lê bijî Lê havînan her deverên van zozanan şîn û germ in. Werza havînê giya zer nabe û tim şîn e. Mêrg û çîmenên wê pir in. Kaniyê wê weke rûbaran diherikin bi kurtasî ji bo çêra pez û dewaran weke çêrgeheke bêdawî ne. Koçer dikarin heya meha îlonê bê pûte pez û dewarên xwe li van deveran biçêrînin. Çêra zozanan ji ya deştan cudatir e. Giyayê zozanan pir bihêz û sûd

e. Jixwe bidestxistina berhemên zêde jî, çavkaniya xwe ji giyayê şîn û bihêz digire. Civaka kurd, ji bo bi awayekî hêsan lawiran xwedî bike, fêrî koçeriyê bûye. Zivistanan li deştan xwedîkirina pez hêsantir û bêlêçûntir e.

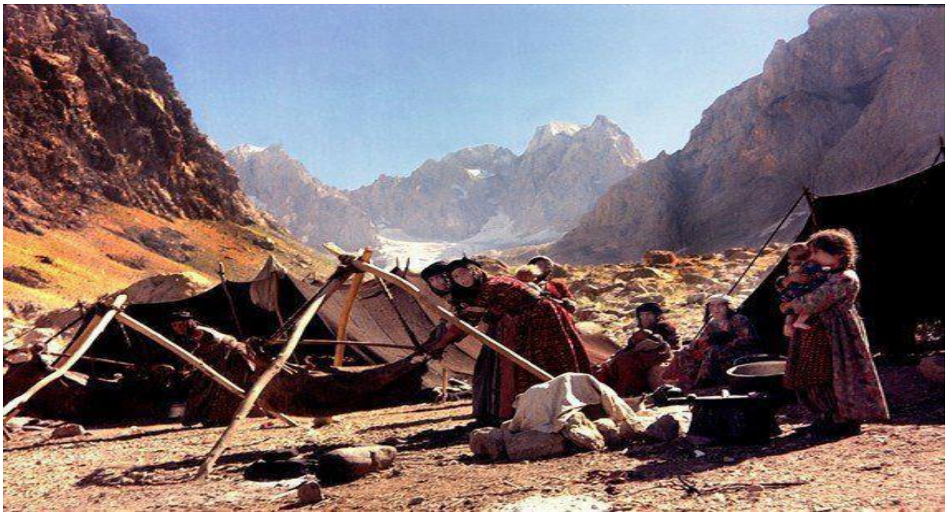

Havînan jî li zozanan xwarina lawiran şîn û pir e. Ji ber hewaya xweş, êş û jan kêm in. Her wiha, zêde êş û azarî li pez û dewaran jî peyda nabin. Koçer ji herêmên germ ber bi herêmên sar ve diçin. Berê xwe didin kaniyên sar û keviyên berfê. Bi şêweyê karwanan dikevin ser riya zozanan. Malûvila wan li ser pişta hesp, hêstir û keran e. Hemû pêdiviyên xwe li ser pişta dewaran bi cih dikin. Heya digihîjin cihê xwe yê dawî gelek rojan dimeşin. Di nava wan zozanên xweş de dest bi jiyana xwe ya koçerî dikin.

Zozan şahî, govend û dîlanên qîz û xortan in. Zozan warê pezkûviyan in. Warê kew û keyderiyan, hêlîna çûk û teyran, qada hemû cureyên zindiyan in. Siyabo,

heliz, mendê, giyareş, kereng, kivark, soryaz, bîg, pîvok, sîrik, rêvaz û hwd. Ev hinek cure giyayên zozanan in. Gelek ji van giyayan dermanên hinek nexweşyan in. Her wiha, bêhna gul û kulîlkên zozanan dilê mirovan kêfxweş dikin. Ev bêhn, li çar aliyên zozanan belav dibe.

Zozan cihên lîstokên zarokan, dîlanên keç û xortan, warên şivan û bêriyan, cihên serpêhatiyên koçeran in. Civaka kurd, ji ber hinek ji van sedemên jor jiyaneke koçerî hilbijartiye. Bihar û havîna xwe li zozanan, payîz û zivistana xwe li deştan derbas dike. Di roja me ya îro de jî, di nava kurdan de çanda koçeriyê berdewam dike.

Wateya Peyvan

Pûte: Bi dest xwedîkirina lawiran

Çêre: Cihê têrgiya ku pez lê diçêre

Kevî: Berfa li zozanan ku dereng dihele

Malûvil: tiştên ku koçer bi xwe re dibin koçeriyê

Em Têbigihin

1-Koçer çawa dijîn?
2-Zozan cihên çawa ne?
3-Navê hinek giyayên zozanan binivîsin?

Rêziman

"Berê xwe didan zozanên weke: Feraşîn, Şerefdîn û Baskê Belekê."
Hevoka jor, weke ku hûn dibînin bi tîpa gir hatiye destpêkirin û bi xalê bi dawî bûye.
Xal, li dawiya hevokan tê bikaranîn.
Her wiha di vê hevokê de navên: Feraşîn, Şerefdîn û Baskê Belekê bi tîpên mezin dest pê kirine, ji ber ku navên taybet (serenav) in.
Serenav bi tîpên mezin dest pê dikin.

Hîndarî

1– Çanda xwe ya gelêrî fêr bibin û biparêzin.
2– Ji dayîk û bavên xwe di derbarê jiyana koçeran de agahiyan bistînin û bi hevalên xwe re parve bikin.
3- Tîpên li jêr di lênûsa xwe de rast binivîsin.

c o n p m d e t u w q ç j ê r z f g h i û v î a ş b k y l x s

WANE 3

MIJARA SERBEST

EZ ŞEHÎD IM

Ez şehîd im pakrewan im
Hêstrê çavê dayikan im
Ez giyana jiyanê me
Ez fedayê niştîman im

Min can hebû min feda kir
Ala sor bi xwînê rakir
Min ji bîr kir hemî dinya
Tenê min ji bo te kar kir

Ez şehîd im pakrewan im
Hêstrê çavê dayikan im
Ez giyana jiyanê me
Ez fedayê niştîman im

Dil bû kanî xwîn herikî
Bi min tava reş feriqî
Bûm roniya serxwebûnê
Birînên min derman dikî

Ez şehîd im pakrewan im
Hêstrê çavê dayikan im
Ez giyana jiyanê me
Ez fedayê niştîman im

WANE 4

QULING Û ROVÎ

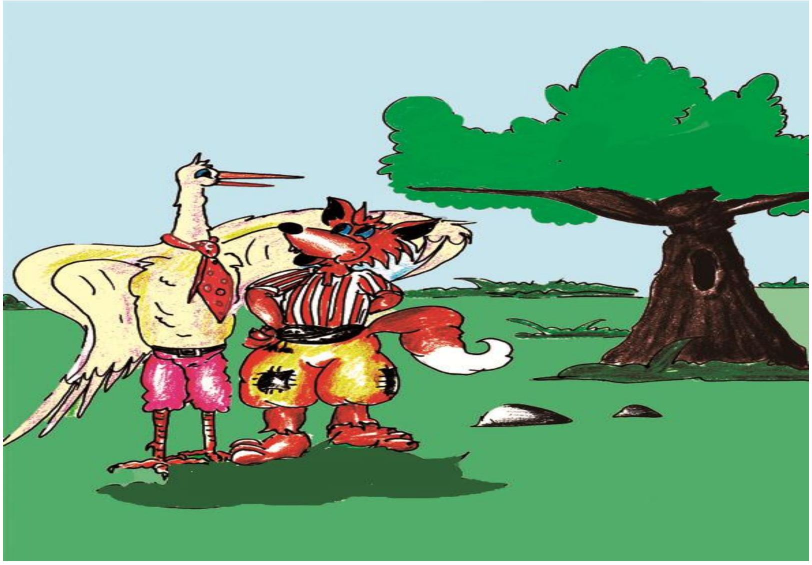

Rojekê ji rojan quling û roviyek dibin dostên hev. Rojekê rovî, quling vexwend mala xwe. Ket pêşiya quling û ber bi malê ve çûn. Xwe di vê kunê re kir û di bin vê diriya din re çû ta quling westiya û nîvê pirtikên wî weşiyan, gihiştin ber kuna rovî. Rovî bi lez û bez hewdelek çêkir, vala kir li ser tehtê û got:

-De fermo dostê min, em bixwin.

Quling hindî nikilê xwe li tehtê da, nikilê wî êşa û piça hewdelê bi devê wî neket. Neçar ma pesnê yezdan kir û got: Min têr xwar.

Piştî demekê quling, rovî ji bo xwarinê vexwend mala xwe. Rovî ket pey quling û çûn cihekî bilind, çend libên nokan avêt binê kulindokê û got:

- Fermo dosto

Rovî hindî zimanê xwe li devê kulindokî da, nokek bi devê wî neket. Neçar ma xwe da paş û pesnê

yezdan kir û got:
- Min têr xwar.
Quling bi nikilê xwe yê dirêj tik tik nokên xwe hemû xwarin.
Quling ji rovî re got:

- Dosto were ser çengên min, ez ê te li cih û warê xwe bigerînim.
Rovî bazda li ser pişta quling û quling firî û bilind bû. Carekê ji rovî pirsî:
- Rovî tu çi dibînî?
Rovî:
- Cîhan ronî ye, her derê dibînim bajar, gund, deşt, çiya û daristan…
Quling firek din li xwe da û bilind bû.
Dîsa pirsî:
- Dosto tu çi dibînî?
Rovî:
- Cîhan weke tara bêjingê xuya dike.
Quling:
- Dosto ev çengê min qerimî, xwe bide ser çengê din.
Dema rovî xwest xwe bide ser çengê din, quling

çengê xwe tewand û rovî ket. Li hewayê digot:
- "Sîtkevim, badkevim li ser kurkê mela dikevim."

Wateya Peyvan

Hewdel: Xwarina ji ard û avê tê çêkirin.
Kulindok: Kundirê dirêj.

Em Têbigihin

1-Rovî çima quling di nava diriyan re bir?
2-Çima quling nok kirin kulindokê?
3-Çima quling rovî avêt?

Rêziman

1- Di zimanê me de sê tîpên kelijandinê hene. "**h, w, y**"
Ji ber ku di Rêzimana Kurdî de du tîpên dengdêr bi hev re nayên bikaranîn, pêwîstî bi alîkariya tîpên kelijandinê tê dîtin.

Mînak:

Stu	y	ê	Stuy**ê**
Efsane	w	î	efsanewî
Mirova	h	î	Mirova**hî**

2-Di zimanê kurdî de pevdengek heye "**XW**", tu tîp nakevin navbera "xw", ji bilî peyva "**xew**" ew jî awarte ye.

Mînak: xwarin, Xweş, xwê, xwîn.

Têbînî:

Tîpên "o, u, û" piştî pevdengê nayên bikaranîn.

Hîndarî

1- Hûn jî metelokekê li ser lawiran binivîsin û di refê de bixwînin.

2- Divê dostaniya rast çawa be, di refê de bi hevalên xwe re guftûgo bikin?

WANE 5

WERZA BIHARÊ

Fesla biharê, cinet tê
Xoş xoş, li zozanê me tê
Malem yerahû zînetê
Dîsa bi xêr bêtin bihar

Fesla bihar pîrozî ye
Bejna zirav narozî ye
Teyran hewar û gazî ye
Dîsa bi xêr bêtin bihar

Ewan teyran awaz digot
Şalûl û bilbil bûne cot
Ewan keyfek bi min firot
Dîsa bi xêr bêtin bihar

Ewan teyran awaz awaz
Nê sor dibin ew siyû qaz
Ref da quling têtin binaz
Dîsa bi xêr bêtin bihar

Feqê Teyran

Wateya Peyvan

Fesl: Demsal, werz
Malem yerahû: Eger nebîne
Zînet: Delalî
Naroz: Delaliya bejnê
Siyû: Navê balinda
Ref da: Bûn ref

Em Têbigihin

1- Çima nivîskar werza biharê weke bihuştê dibîne?
2- Herî zêde hûn ji kîjan werzê hez dikin, çima?
3- Helbesta we xwendî, ji çend malikan pêk hatiye?
4- Rêzika dawiyê ya tê dubarekirin çi ye?

Rêziman

- Mijara we xwend, çima ji malik û rêzikan pêk tê?

Nivîs bi du şêwayan tên nivîsin:
a- **Nîvîsên hûnandî:** Ji malik û rêzikan pêk tên. Di helbestên bipîvan de, her rêzikek bi tîpa mezin tê destpêkirin. Bi qafiye bi dawî dibe.
Malik: Herî kêm ji du rêzikan dest pê dike û bê dawî ye.
Mînak: Cotik, sêtik, çarik…

b- **Nivîsên pexşan:** Ji hevok û bendan pêk tên. Her hevok bi tîpa mezin dest pê dike û di dawiyê de nîşaneya pêwîst tê bikaranîn.

Hîndarî

1-Helbesteke cotik ji du malikan pêk hatiye, binivîsin.
2-Helbesteke Feqê Teyran peyda bikin û di lênûsa xwe de binivîsin.
3-Malika li jêr, bi awayekî rast di lênûsa xwe de binivîsin.

Fesla bihar pîrozî ye
Bejna zirav narozî ye
Teyran hewar û gazî ye
Dîsa bi xêr bêtin bihar

WANE 6

JÎNAMEYA FEQÊ TEYRAN

Feqê Teyran, yek ji wêjevanên kurd ên navdar e. Di çerxa 16. de jiyaye. Hemdemê Melayê Cizîrî ye. Helbestên wî li ser welatparêzî, evîndarî û xwezayê ne. Hemû helbestên wî bi pîvan û qafiye ne.

Navê wî Mihemed e. Mixabin navê dayîk û bavê wî nehatiye zanîn. Di sala 1549'an de, li gundê Warezorê yê girêdayî navçeya Miksê ya girêdayî Wanê ji dayîk bûye. Di sala 1631'ê de li gundê Hêşetê yê girêdayî berwariya Sêrtê çûye ser dilovaniya xwedê. Li gundê Şandêsêya girêdayî Nemira hatiye veşartin.

Feqe, xwedî sê nasnavan e: Feqê Teyran, Mîmhê, Feqê Miksî.

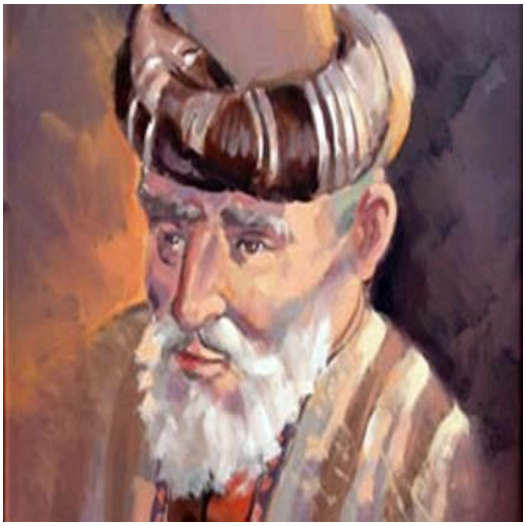

Hinek dibêjin ku Feqê Teyran bi zimanê teyran dizanî (?), hinek dibêjin ji ber ku ji teyran pir hez dikir, hinek jî dibêjin ji ber bi lez rê ve diçû, jê re gotine Feqê Teyran.

Feqe, xwendina xwe li derdora Miksê bi piranî li Medresa Mîr Hesen temam kiriye.

Berhemên wî yên sereke: qewlê hespê reş, Şêxê Senaniyan, dîwana Feqê Teyran ya bi helbesta "Ey Av û Av" hatiye destpêkirin û hwd…

Wateya Peyvan

Çerx: Sedsal
Miks: Navê navçeyeke Wanê ye.
Medrese: Dibistanên çaxa navîn
Raye: Çare

Em Têbigihin

1-Çima, ji helbestvan re Feqê Teyran tê gotin?
2- Berhemên herî girîng ên Feqê Teyran, kîjan in?
3- Feqê Teyran kengî û li kû derê ji dayîk bûye?

Rêziman

1-Fe-qê Tey-ran yek ji hel-best-va-nê Kurd-ê nav-da-re.
Ji beşa peyvê ya ku bi carekê ji devê mirov derdikeve re **kite** tê gotin.

2-Xalbêhnok, dikeve navbera du hevokên ku ji aliyê wateyê ve bi hev ve girêdayî

Mînak:

Ciwan heye, malê ava dike; ciwan heye, malê xerab dike.

Ga dimire çerm dimîne; mirov dimire nav dimîne.

Hîndarî

1-Hûn jî, jînameya wêjevanekî/e kurd lêkolîn bikin û binivîsin.

WANE 7

MIJARA SERBEST

DI CIVAKÊ DE MAFÊ ZAROKAN

Zarokatî, demeke herî xweş a temenê mirov e. Jidayîkbûnê dest pê dike, heya gihiştinê didome. Bi gihiştinê re mirov derbasî qonaxa ciwaniyê dibe, zarokatî li pey mirov dimîne.

Zarokatî xweş e, ji ber ku hîn ji aliyê cîhana me ve mejiyê wan ê pak nehatiye dagirtin. Hest û xeyalên zarokan jî, weke mejiyê wan pak e. Di hiş û dilê wan de tu xerabî tuneye. Her tiştên li derdora xwe, baş û pak dibînin û bi vî awayî nêz dibin. Hemû heyînên li derdora xwe pir meraq dikin û ji ber vê yekê jî, tim pirs dikin. Mejiyê wan, ji hilgirtina her tiştî re amade û vekirî ye. Mirov, di van salan de sinc û zanista demê ya civak û malbatê digire. Di van salan de fêrî xwendin û nivîsînê dibe. Axaftin û jêhatinên weke: stranbêjî, nivîskarî, hunermendî,

wênevanî û hwd. di van salan de, derdikevin holê. Di zarokatiyê de mirov xeyalên rojên pêş dike, ji ber ku temenekî dûdirêj li pêşiya mirov e. Heya ku mirov bi pîrbûna xwe nehise, mirov nirxê zarokatiyê dernaxe zanebûnê.

Hinek kes hene ku qet nirxên zarokatiyê nizanin û ji ber vê jî bi awayekî şaş û hişk nêzî zarokan dibin û dibêjin: "Darê lêdanê, ji bihuştê derketiye" û bi vê zanebûnê li zarokan didin. Lê belê, mafê tu kesî tuneye li zarokan bide. Gelo, kes dikare bêje ku zarok ne pêşeroja civakê ne? Bêguman na, lê ew kesên li zarokan didin bi zanebûn, an jî ne bi zanebûn, li pêşeroja xwe didin. Ên ku zarokan qels û tirsonek mezin dikin, ew pêşeroja xwe jî qels û tirsonek dikin. Divê zarok, zarokatiya xwe bijîn. Ji ber ku zarok çi qasî baş û serkeftî bin, pêşeroja me jî dê ew qas serkeftî be.

Civak, li ser bingehê zarokan, dikare nûbûna xwe bidomîne. Ger tu zarokan baş perwerde bikî, tu dikarî pêşerojeke xweş amade bikî. Divê her zarok bixwîne. Divê her civak li gorî derfetên xwe, pêwîstiyên zarokan ji aliyê heyberî û rewanî ve pêşwazî bike. Bi taybetî, divê malbat ji hemû aliyan ve bi zarokên xwe re bibin alîkar. Di civaka kurd û di civakên xizan de gelek zarokan tînin û bi wan re eleqedar nabin. Ev, ne rêbazeke rast û nêzîkatiyeke dirust e. Ji bo vê jî, civakên wiha ji ewlekariya pêşeroja xwe bê bawer in. Ger civakek dixwaze pêşeroja xwe bixe bin ewletiyê, divê ji perwerdekirina zarokan dest pê bike. Ev jî bi lêdanê nabe, bi zanakirin, hezkirin û mirovahiyê dibe.

WANE 8

DAYÎK

Tu dayîk î … Hezkirin, dilovanî, hestên dostbûnê hemû li cem te ne...

Tu dayîk î!

Te ez bi hezkirinên herî mezin bi destên xwe hilgirtim. Ji bo ku ez werim rewşa mirovekî ku bikarim xwe bi xwe bijîm, te di germahiya biskên xwe de ez germ kirim, bi dilovanî hembêz kirim.

Rêzgirtina yekem, kenîna yekem, nêrîna yekem, kite û xwendina yekem te nîşanî min da. Strana yekem, te ji min re got. Bêyî berdêl û berjewendî, te ji min hez kir. Te waneyên di jiyanê de pêwîst dan min. te serê min şeh kir, ez şûştim, bi tevayî hestên xwe, bi tevahî kêrhatina destên xwe, cilên ku te dirûtin, bi hezkirin li ber min kir.

Di rûyê min de nexweşiya yekem te kişand. Te girînên min ên yekem di hembêza xwe de hêmin kirin. Min guman û razên xwe yên yekem ji te re gotin. Te ez kirim dostê xwe yê yekem.
Tu dayîk î!

Ez her dem bi te bawer bûm. Ji bo ragihandina derdên xwe, dihatim gel te. Xemgîniyên min, bûn xemgîniyên te jî. Tu di kulekê de, li benda min mayî, bi hatina min re dibeziyayî ber derî, te ez her dem bi heman hestan hembêz kirin.
Min bi te nav da, ez bi te hatim tacîdar û şerefkirin.

Tu dayîk î!

Tu hedar û aram î. Tu delaliya tevahî bîranîna roj û temenê min î. Tu heyîna ku li hemberî delalî, xweşî û hêviyên windakirî hatî qezenckirin î.

Wateya Peyvan

Bisk: Beşa porê jinan a di navbera guh û hinarokan de
Hembêz: Bermil, bersing
Kulek: Pace, pencere

Em Têbigihin

1- Dayîk, çawa zarokên xwe mezin dike?
2- Girîngiya dayîkê ji bo zarokan çi ye?

Rêziman

Peyv (gotin), ji beşa zimanzaniyê ya herî biçûk û bi wate re peyv tê gotin.

Peyv, li gorî wateya xwe wiha rêz dibin:

a- Peyvên hemwate: Ji peyvên ku wateya wan yek û xwendina wan cuda re tê gotin.

Mînak:

Ber - kevir
Gelek - pir
Qenc - baş

b- Peyvên dijwate: Ji peyvên ku wateya wan li dijî hev in re tê gotin.

Mînak:

Reş - spî
Kurt - dirêj
Mezin - biçûk
Kêm - zêde

c-Peyvên hemdeng: Ji peyvên ku di xwendin û nivîsînê de weke hev, lê di wateyê de ji hev cuda re tê gotin.

Mînak:

Enî: Pêşiya serî — Enî: bere, cephe
Ard: Berhema ku dibe nan — Ard: ar û argir
Gir: Beşa erdê ya bilind — Gir: mezin, gewre

d-Peyvên hemnivîs: Ji peyvên ku ji heman tîpan pêk tên, lê deng û wateya wan cuda re tê gotin.

Mînak:

Çal: Bizina me **çal** e — Çal- **Çala** li ber derê me kûr e.
Ker: Xalê min **ker** e, dengan nabihîze — Ker- **Kerê** me zîrek e.
Kur: Kavira me **kur** e; guh kurt e — Kur- **Kurê** bavê min jîr e.

e- Peyvên xaze (mecazî): Ji peyvên ku ji derveyî wateya xwe ya rast di wateyeke din de, tên bikaranîn re tê gotin.

Mînak:

"**Kulîlk**ên Kurdan, dîrokê ji nû ve dinivîsin."
Agirê azadiyê, ji Rojava belav dibe.

Hîndarî

1- Hûn jî, çend mînakên peyvên xaze, hemwate, dijwate û hevdeng di lênûsa xwe de binivîsin.
2- Hest û nêrînên we yên li ser dayîka we çi ne, di refê de binirxînin?

WANE 9

BEHLÛL Û DARBIRÎN

Rojekê Behlûl ji bo darbirînê diçe daristanê. Bivirê xwe radike, diçe ser darekê û wî çiqê ku di bin lingê xwe de dibire.

Di wê demê de, zilamek di wê derê re derbas dibe û çavên wî li Behlûlî dikeve. Ji Behlûlî re dibêje: "Ma tu çi dikî?! Tu yê bikevî, tayê darê li bin lingê xwe nebire."

Behlûl, guh nade axaftina wî û darbirîna xwe didomîne. Piştî demekê, Behlûl bi dar û bivir ve zirp li erdê dikeve.

Behlûl piştî xwe komî serhev dike û bêhna xwe vedike, ji xwe re dibêje: "Wey ev çi zilamekî bihiş bû, wî çawa zanî ez ê bikevim, niha ew dizane ka ez ê kengî bimirim jî." Bi lez û bez dikeve pey wî zilamî û di rê de wî dibîne û jê re dibêje:

"Te zanî ez ê bikevim, niha bêje, ez ê kengî bimirim." Mêrik dike û nake, nikare xwe ji destên Behlûlî rizgar bike. Bi neçarî dibêjê: "Here dema ku te kerê xwe bar kir û tu gihiştî evraziyekê, kerê te sê caran bizire wê demê tu dê bimirî."

Behlûl jî bi tirs û lerz çû, barê xwe bar kir. Di rê de rastî evraziyeke dirêj hat. Kerê wî ji germa û westanê carekê zirî, Behlûl got: "Ax! laşê min diêşe." Piştî demekê cara duyem kerê kir zirîn, Behlûl got: "Ax! taya mirinê hate min." Behlûl rêya xwe bi tirs domand.

Cara sêyan kerê wî cardin zirî.

Behlûlî zanî êdî ev dawî ye, di ber xwe de got: "Ey Xwedê, ez êdî mirî me."

Weke miriyan xwe dirêjî erdê kir. Tarîtiya şevê bi ser de hat.

Behlûlî dît û got: "Ey wax gurek hat." Gur li dora kerê wî zivirî û dixwaze kerê bixwe.

Behlûl: "Guro, guro tu jî dizanî ku ez mirî me, lewma tu tê ber çavên min û kerê min dixwî, ka bila ez sax bûma, vêca bila te biwêriya nêzîkî kerê min bibûya!"

Wateya Peyvan

Zirp: Dengê ketinê.
Evrazî: Berjor, kaş.
Lerz: Recif, tevgera laş a ku ji tirsê çêdibe.

Em Têbigihin

1-Pêkenok çi ye?
2-Hûn jî pêkenokekê binivîsin.

WANE 10

BERXWEDANA SEDSALÊ

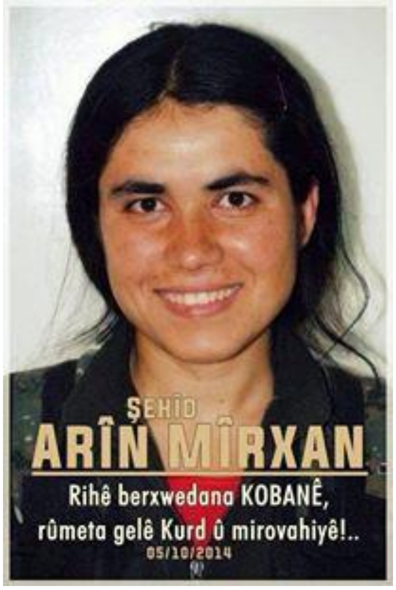

Gelo, çima vê berxwedanê ev qas deng veda? Ji ber ku di Kobanê de bav û keç, bira û bira, xwîşk û xwîşk dost û hevalan li kêleka hev şer dikir, kalên temenê wan nod salî bê westan, di vê berxwedanê de şer dikirin. Dayikan bê tirs li kêleka zarokên xwe cih digirt. Şerê li dijî hovîtiya Daiş'ê, yekgirtineke hestiyarî di nava hemû mirovên azadîxwaz de çêkir. Ji hemû neteweyan kesên şoreşger berê xwe da vê berxwedanê û gelek ji wan şehîd ketin. Her wiha, berxwedana Kobanê bû sembola têkoşîna jinê. Ji ber ku ev dijminê hov ê xwînxwar, herî zêde dijminatî û zilma xwe li ser jinan pêk anî. Heya ji bo jinan mafê

jiyanê jî, rewa nedidît. Bi hezaran jin revandin, kirin "cariye" û kuştin. Jina kurd di bin sîwana YPJ'ê de li hemberî vê zilmê serî rakir û rengê têkoşîna xwe nîşanî dijminê hov da. Bi taybetî, di kesayeta şehîd Arîn Mîrkan de. wêrekî, fedekarî, têkoşîn û dengê jina kurd ji bo azadiya hemû jinên cîhanê bû hêvî. Bi sedan jin, bûn şopdarên xeta şehîd Arîn Mîrkan û hemû şehîdên berxwedana Kobanê.

Berxwedana Kobanê pêla serhildanan li hemû cîhanê û bi taybetî, li Bakurê Kurdistanê gihand asta serkeftinê. Bi van serhildanan, gel diyar kir ku em ê hevkariya hemû hêzên dagirker û desthilatdar a bi dijminê hov Daiş'ê re xerab bikin. Berdêla vê, canê me jî be, em ê bi kêfxweşî bidin. Di encama serhildana 6 û 7'ê mijdarê yên li bakurê kurdistanê ku tirkiye kir weke pêta agir de gelek ciwan û zarok şehîd ketin. Bi serhildanê hevkarî û planên dijmin tarûmar bûn.

Belê, di encama berxwedana şervanên azadîxwaz de dijminê hov Daiş bi bin ket. Di vê berxwedanê de berdêlên pir mezin hatin dayîn. Dîroka berxwedanvaniyê, bi xwîna şehîdan li Kobanê ji nû ve hat nivîsîn. Dîrok bi serkeftina nirxên mirovahiyê hat xemilandin. Berxwedana Kobanê di nava pelên dîrokê de bû çîroka serkeftina

berxwedanê. Doza mirovahiyê bi ser ket, dijminê xwînxwar û hov bi bin ket.

Wateya Peyvan

Lûtke: Gupik, cihê herî bilind

Rewa: Maf, rast

Tarûmar: Xerapkirin, Talankirin

Berdêl: Pêguher, li şuna wê

Em Têbigihin

1-Berxwedana Kobanê çi di nava gelê kurd de çêkir?

2- Çima Berxwedana Kobanê ev qas deng veda?

3- Rola jina kurd di berxwedana Kobanê çi ye?

4-Navê çend şehîdên Kobanê binivîsin?

5-Çima li bakurê Kurdistanê pêla serhildanan ew qas belav bû?

Rêziman

1- Ji aliyê sazbûnê ve peyv dibin sê beş:

peyvên xwerû
Peyvên pêkhatî
Peyvên hevedudanî

a- Peyvên xwerû: Ji peyvên xwedî wate ku tu qertafan nagirin re peyvên xwerû tê gotin.

Mînak: reş, ewr, pel, pez, şîv, gog, rû, guh...

b- Peyvên pêkhatî: Ji wan peyvên ku bi alîkariya qertafên sazker pêk tên re peyvên pêkhatî tê gotin.
Mînak: zanîn**geh**, derman**xane**, **da**ketin, **hil**girtin, kurt**e**nivîs, nal**e**nal**...**

c- Peyvên hevedudanî: Ji peyvên ku ji du peyvên watedar pêk tên re peyvên hevedudanî tê gotin:
Mînak: rûgeş, rojname, dilbirîn, marmasî...

2- Li Kobanê Arîn Mîrkan çalakiya fedayî pêk anî**!**
Weke di hevoka li jor de jî tê dîtin, baneşan(!) di hevokên ku tirs û xurûşekê rave dikin de tê bikaranîn.

Hîndarî

3- Çar hevokên bixurûş binivîsin û nîşaneya baneşanê(!) li dawiya wan bi kar bînin.

WANE 11

NAME

Heval û hempîşeyê min Siyabend,

Despêkê, ji kurahiya dilê xwe te silav û himbêz dikim. Ez dizanim ku tu li bajarê Şamê yê dîrokî û kevnare dixwînî. Hêvîdar im di xwendina xwe de serkeftî bî. Her çi qas cih û war xweş bin, derfetên we yên aborî baş bin jî, lê mixabin, hûn nikarin bi zimanê dayîka xwe bixwînin. Her wiha, lêkolîn û lêgerînên we sînordar in. Hûn nikarin bi ramaneke azad bi mamosteyên xwe re guftûgoyê bikin û bipirsin.

Hevalê min ê hêja, em ne li ser cih û warê xwe, ne li ber deriyan, lê belê li çol û beriyan, di rewşeke

penaberî de bi derfetên kêm dixwînin. Lê derfetên me yên lêkolîn û lêgerînan serbest in. Em di guftûgo û pirsên xwe de azad in. Em bi "zimanê dayîka xwe yê şirîn" dixwînin.

Hêvîdar im, di pêşerojê de em yan jî xwîşk û birayên me yên biçûk, bi hev re li ser xaka welatê xwe bixwînin. Bi mejî û ramanên xwe yên azad, di rewşeke demokratîk de, lêkolîn û lêgerînên xwe bikin û azad bijîn. Bi hezkirin û silavên xwe çavên we radimûsim.

Hêlîn MEXMÛR
12/ 05/2013

Wateya Peyvan

Ramûsan: Maçkirin.
Hempîşe: Kesên ku heman karî dikin.
Penaber: Koçber
Guftûgo: Gotûbêj

Rêziman

- Ji tîp an jî rêzetîpên ku ne ji peyvê ne, bi peyvan ve tên zeliqandin û bandorê li ser peyvan dikin re qertaf tê gotin.

Qertaf dibin du beş:

1- Qertafên sazker
2- Qertafên kêşanê

a- Qertafên sazker: Ev cure qertaf tên pêşî yan jî paşiya peyvan carinan jî dikevin navbera du peyvan û ji wan peyveke nû saz dikin.
Mînak:
Çê**kirin, **Hil**weşandin, dad**geh**, ava**ker**, ser**an**ser, kal**e**mêr ...

b- Qertafên kêşanê: Ji qertafên ku ji bo rewşekê tên bikaranîn re qertafên kêşanê tê gotin. Ev qertaf peyvên nû saz nakin.
Mînak:
Welat**ê** me
Pirtûk**a** Bêrîvan**ê**
Hval**ek** hat
Min pirtûk**in** xwend**in.**

Zarok**ino**! Baş **bi**xebit**in**.
Ew **di**xwîn**e**

Em Têbigihin

1- Name çi ye?
2- Cudahiya telefon û nameyê çi ye?

Hîndarî

1- Her yek nameyekê binivîse.
2- Hûn jî çend mînakan li ser qertafan di lênûsa xwe de binivîsin.

WANE 12

BIHAR

Gava dinê dibe bihar
Dibişkivin devî û dar

Zozan têne guhartin zû
Mîna cilên bûkên dinû

Nêrgiz, sosin, kulîlk û gul
Direvînin xeman ji dil

Dinya dibe wek gola şîn
Çîçek didin sed reng û bîn

Xasma siban berbangê zû
Tev radibin ew teyr û tû

Vêkre dikin şahî û saz
Hişyar dibin hulîlk û baz

Bilbil dibe dengbêjê wan
Dikit qîrîn ji dil û can

Pîroz dikin rojên di hev
Hîn xweştir e biharê şev

Osman Sebrî

Wateya Peyvan

Baz: Navê firindeyekê ye, (Şahîn)
Hulîlk: Ciliq, elok.
Dibişkivî: Vedibe
Bîn:Bêhn
Xasma: Bi taybetî
Berbang: Ji beriya sibê
Tû: Tûtî, papaxan balindeyeke ku diaxive.

Em Têbigihin

1-Ev helbest, çi rave dike?
2- Helbesta we xwendî, a kîjan helbestvanî ye? Li ser jiyana wî lêkolîn bikin.

Rêziman

Ji wekheviya dengên dawiya rêzikên helbestê re **qafiye** tê gotin.

Qafiye di nav xwe de dibin sê beş:

1- Qafiya lewaz
2- Qafiya tam
3- Qafiya dewlemend

1- Ji qafiya ku dengê wê ji yek tîpê pêk tê re **qafiya lewaz** tê gotin.
2- Ji qafiya ku dengê wê ji du tîpan pêk tê re **qafiya tam** tê gotin.
3- Ji qafiya ku dengê wê ji sê tîpan pêk tê re **qafiya dewlemend** tê gotin.

Hîndarî

1- Helbestê bi awaz bixwînin û cureyên qafiyeyên wê nîşan bidin.
2- Du malikan saz bikin ku tê de **qafiya tam** û **lewaz** hebe.

HÎNDARÎ 1

1- Ji wan nivîsên ku ji bend û hevokan pêk tên re çi tê gotin?

a- Hûnandî
b- Bêserûber
c- Pexşan
d- Bi rêk û pêk

2- Ji wan tîp û rêzetîpên ku ne ji reseniya peyvê ne û bi peyvê ve tên nivîsîn re çi tê gotin?

a- Daçek
b- Nav
c- Qertaf
d- Hevalnav

3- Di zimanê kurdî de dema tîpa (î) beriya kîjan tîpê tê, cihê xwe ji tîpa (i) re dihêle?

a- V
b- R
c- M
d- Y

4- Di hevoka, "Kurdistan pirtûkê dixwîne." de çend tîpên dengdêrên kurt hene?

a- 4
b- 5
c- 8
d- 11

5- Di zimanê Kurdî de çend tîp hene?

a- 36
b- 31
c- 29
d- 26

6- ji hevokên li jêr, ên rast bi tîpa (R) û yên şaş bi tîpa (Ş) nîşan bikin.

a- Pênc cureyên qafiyeyan hene.
(...)
b- Peyvên (şev- roj) dijwate ne.
(...)
c- Qertafa '**da**', di peyva '**daket**' de qertafa sazker e.
(...)
d- Peyv, li gorî çêbûna xwe dibin çar beş.
(...)

7- Peyvên li jêr, bigihînin wateya wan.

penaber	**awa**	**çerx**	**lûtke**	**bişkivîn**
sedsal	**gupik**	**koçber**	**vebûn**	**dirûv**

BEŞA 2

1- Dengê xerîbiyê
2- Derwîş û Edolê
3- Berxwedana lehengan
4- Belayên hezkirinê
5- Pêkenok
6- Hêvîdarî

WANE 1

DENGÊ XERÎBIYÊ

Di vê meydana biçûk de dest pê kir. Zora hemû dengên din ên ku heya wê demê jiyana min hûnandibû, bir. Di ruh û dilê min de, ji xwe re cihekî taybet anî pêş. Dengê welatê xerîbiyê, naşibe dengên din mîna dengê seqemê ye, lê jê sartir e. Mîna dengê şûrê mêrkujan e, lê jê tûjtir e. Mîna dengê guliyên berfê ku hêdîka dikeve erdê, lê jê zîztir e. Mîna dengê kund û kundan e, lê jê bêtir bi tirs bû.

Dengê welatê xerîbiyê, guhdarên bîrbir! sar, zirav, zîz û tijî metirsî ye. Dengekî ku tu deng nikare wî haş bike, ji dilsozî û fikaran dûr bixîne û vegerîne dengekî xwezayî. Rengê welatê xerîbiyê, bi darê zorê dizê û dijî.

Dema ku me ji welatê xwe bêdeng û bi kesereke kûr xatir xwest, pişta xwe da çemê Dîcle û

ber bi welatê jor di nava leşker û berpirsên leşkerên Osmaniyan de, em bi rê ketin, min dengê welatê xerîbiyê di ruh û dilê xwe de hîs kir. Ev deng jî mîna êşa çavê min ê kor bû, kesekî din nedidît, lê hîseke ecêb, nefes li min diçikand û ez diavêtim di nava pêlên xurt ên tevliheviya dil, ruh, bîr û hiş…

Ji Hawara Dîcleyê/Mehmed Uzun

WATEYA PEYVAN

Zîztir: Hestiyar
Bîrbir: Bîrdar, xwedan bîr
Seqem: Serma hişk
Dizê: Çêdibe, dafire, ji dayîk dibe.
Ecêb: Mat, seyr,sosret

Em Têbigihin

1-Hûn jî romanekê peyda bikin û bixwînin.
2- Nivîskarê kurd ê bi navê Mehmed Uzun kî ye?
3-Nivîskar di vê romana xwe de dabaşa jiyana xwe ya ji welatê xwe dûr, dike. Gelo, li gorî we hestên we yên ji dûrbûna cih û warên we çi ne?

Rêziman

Qertafên kesane:

İm	**me**
Î	**yî**
E	**ye**
İn	**ne**
İn	**ne**
İn	**ne**

Qertafên kesane bi cînavkên kesane yên xwerû re tên bikaranîn.

Mînak:

Ez		**im**
Tu		**î**
Ew	**jîr**	**e**
Em		**in**
Hûn		**in**
Ew		**in**

Ez		**me**
Tu		**yî**
Ew	**zana**	**ye**
Em		**ne**
Hûn		**ne**
Ew		**ne**

WANE 2

DERWÊŞ Û EDÛLÊ

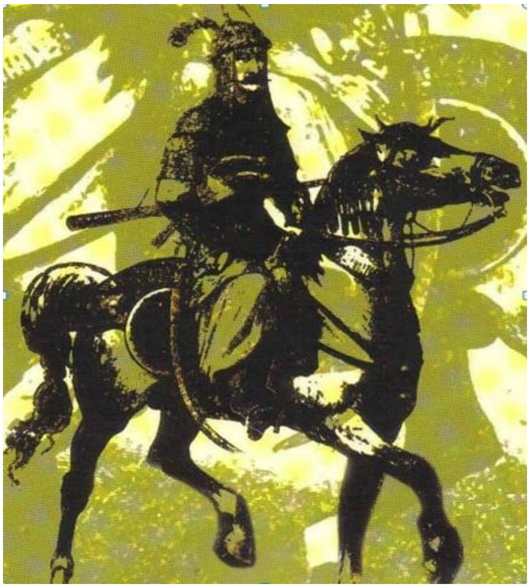

Malbata Derwêş, Êzîdî ne. Ji êla Şerqî ne. Ji Çiyayê Şengalê ne. Bi sorkirina padîşahên Osmaniyan mîrê Botan her tim bi Êzidiyan re di nava şer de ye. Zor û stemê li wan dike. Êla Şerqî bi xwe jî ji wê zor û zordariyê para xwe digire. Lê derfetekê bi dest dixin, gelek şervanên mîrê Botanê dikujin û ji Çiyayê Şengalê direvin, tên li Çiyayê Qerejdaxê xwe dispêrin mîrê Milan.

Mîrê Milan dixwaze ji mêrxasiya Êzidiyan sûdê werbigire, lewma di nava konfederasyona êlên Milan de cih dide wan. Di şer û cerdan de wan dide pêş, mîrê Milan bi mêrxasiya wan serbilind e. Havînan bi hev re derdikevin Zozanên Qerejdaxê û zivistanan bi hev re dadikevin germistana Wêranşarê. Di heman

salan de bi navê Derwêş kurekî Evdî û bi navê Edûlê jî keçeke mîrê Milan tên cîhanê. Konên wan nêzî hev in, zarok bi hev re mezin dibin.
Êdûl, dibe keçeke ku xweşikiya wê li ser zar û zimanan e. Derwêş di nava hemsalên xwe de her tim li pêş e, mêrxasekî gurçikpola ye.
Edûl, evîna xwe ya rojên pêşîn, wiha tîne ser ziman:
“Ez nizanim, ne eşqê canê min girt

Nizanim ne lingê min li sola delal likumî

Bejina min li pêşiya lawikê Êzidî dihijhijî

Qehwa Yemenê bi ser delalê mala bavê min de rijî”

Derwêş êdî nikare evîna dilê xwe veşêre. Di nava hevalan de gava pesnê xwe dide, dibêje; "Ez, kilê çavên Edûlê me." Ev gotin, çawa ku diçe guhê mîr, fermana wan derdixe û êla Şerqî ji wê derê diteriqe û diçe.

Roj diguhere, sal derbas dibin. Li Beriyê ziwahiyeke dijwar heye.. Bîrên avê hemû di bin destê êlên Milan de ne. Êlên ereb û tirkmen ji vê rewşê gelek aciz in. Yekîtiya xwe çêdikin, artêşeke xurt ava dikin û berê xwe didin mîrê Milan.

Mîrê Milan dikeve rewşeke gelek zor û zehmet. Di nava êlên wî de mêrxasên ku berê xwe bidin vê artêşa xurt dernakevin. Neçar dimîne û dibêje: kî berê xwe bide vê artêşê û wan ji hev belav bike, ez ê

qîza xwe bidim wî. Lê tu kes qayîl nabe. Aqilmend derdikevin, dibêjin: Agahî bişîne ji Derwêşê Evdî re. Derwêş, piştî hildana agahiyê, bi lez û bez tê.

Adet wisa ye, Edûl fîncana qehwê di dîwana mîr de digerîne kî qehwê hilde û vexwe, ew ê bibe serkêşê şer. Derwêş li dîwanê rûniştî ye, lê Edûlê zû bi zû fîncanê nêzî wî nake. Lewra dizane ku çûyîna vî şerî heye, vegera wî tuneye. Piştî ku li hemû dîwanê digerîne û tu kes fîncanê hilnade, ji mecbûrî tîne ber wî, Derwêş bêyî ku lê bihizire, fîncana qehwê hildide û bi ser xwe ve dike.

Derwêş bi çend hevalên xwe re diçe ser êlên ereb û tirkmenan.

Li rasta Wêranşarê li dora girê Edşanê şerekî dijwar diqewime. Li hemberî artêşeke gelek mezin, berxwedaneke bi nav û deng didin. Di dawiyê de hemû lehengên diçin şer jiyana xwe ji dest didin, lê paşê êlên Milan digihîjin hewara wan û dijmin ji ser axa xwe diqewitînin.

Derwêş di şer de bi giranî birîndar dibe, gava hewar digihîje wan, êdî li ber mirinê ye. Edûlê digihîje ser wî, serê wî datîne ser çoka xwe, kul û kederên nava dilê xwe dirijîne.

"Hey lo lo delal..

hey lo lo delal..."

Di ser şerê Derwêşê Evdî re sê sed sal derbas bûn. Piştî wî şerî êlên kurdan bi serbilindî li zozan û deştên xwe geriyan. Derwêş evîna axa welatê xwe, di ser evîna dilê xwe re girtibû. Her wiha, ev evîn di

çanda kurdan de bûye destan. Ev sê sed sal in ku hîn jî behsa mêrxasiya Derwêş û hevalên wî tê kirin.

Wateya Peyvan

Êl : eşîr
Fîncan: Amûra ji bo vexwarina qehwê ye.
Konfederasyon: Pergala birêvebirinê ya pirrengî, her pêkhate di nav de xweser e.
Hemsal: Hemtemen
Dîwan: Civat

Em Têbigihin

1- Navên qehremanên destanê binivîsin?
2- Li gorî mijarê, ev bûyer li kû derê çêbûye?

Rêziman

1-Nav: Ji wan peyvên ku heyînan didin nasîn re "**nav**" tê gotin.
Nav, li gorî wateya xwe; dibin du beş:

a- Navên şênber
b- Navên razber

a-Navên şênber: Ji navên ku mirov bi her pênc lebatên xwe pê dihese re **navên şênber** tê gotin.
Mînak: mirov, kevir, hesin, dar, pirtûk, pênûs, hewa û hwd.
b- Navên razber: Ji navên ku mirov bi her pênc lebatên xwe bi wan nahese, lê bi hebûna wan bawer dike re **navên razber** tê gotin.
Mînak: qencî, bawerî, hezkirin, azadî, hêvî, aramî ...

2- Nîşaneya sêxal **(…)** li şûna peyva ku nehatiye nivîsîn û li dawiya nivîsên ku berdewamiya wan heye, tê bikaranîn.
Mînak: Mamoste di refê de… dide.
"Hey lo lo delal…hey lo lo delal…"

Hîndarî

- Navê çend destanên kurdî binivîsin.

WANE 3

MIJARA SERBEST

BERXWEDANA LEHENGAN

Sala hezar û nehsed û heştê û nehan (1989), du egîdên leheng û qehremanên şervanên azadiyê, ji yekîneyên xwe qut bûbûn. Li navsera Çiyayê Cûdî, li pêşberî bajarê Şirnexê xwe veşartibûn. Sîxurên dewleta Tirk çi bi helîkopteran, çi bi agahiyên karkerên komirê, cihê van her du lehengan dest nîşan kir.

Hêzên dewleta Tirk ji Şirnex, Basan, Hezex û Silopiyê li gel cerdevanan bi qasî heft hezar kes ji her çar aliyan ve bi çekên bejahî û hewayî êrîşî her du lehengan kir. Bi çekên bejahî yên weke: Topên hewan, doçka û obusan, her wiha, bi hêzên hewayî yên weke fantom, jet û hemû cureyên helîkopteran li wan reşandin. Tenê di destê her du lehengan de keleşkof, qernas û narîncokên destan hebûn.

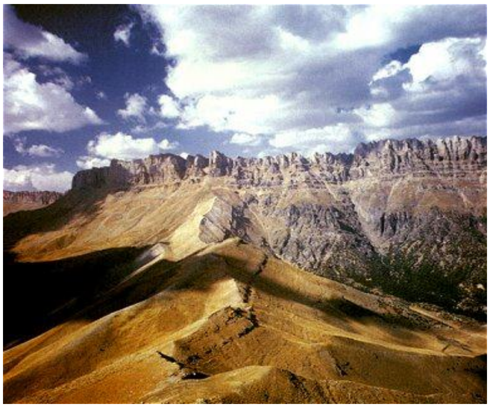

Vî şerî heft roj û heft şevan dom kir. Piştî kuştina çend leşker û cerdevanan, her du qeheremanên şervanên azadiyê ji wê qiyameta leşkerî ya giran, xwe rizgar kir û parastî gihîştin yekîneyên xwe. Vî şerî, weke gelek şerên din qehremanî û lehengiyên şervanên azadiya Kurdistanê di nava rûpelên dîrokê de, mîna destanên lehengan dan nivîsîn.

Ji wê rojê û pê de, tirs û xurûşa şervanên azadiyê, ket nava leşker û cerdevanan. Hinekan digot cin in, hinekan jî digot em nizanin çi ne. Pêwîst e hemû nivîskar, çîrokbêj û hunermend li ser lehengî û qehremaniya kesên weke van: helbest, destan û romanan binivîsin.

Dilopek ji deryaya berxwedanê.

WANE 4

BELAYÊN HEZKIRINÊ ZOR IN

Rohniya wê şewq û tavê
Şerbeta qend û gulavê
Kes nehin mehrûm ji navê
Lê tenê bo min xela ye

Dem bi dem ew çehvenêr e
Bête nîşanek me jê re
Da bibit ew zinde vê re
Yarê sadiq bêbiha ye

Canfidayê min di rê da
Firqetê derbek we lê da
Qalibek bêrûh e wê da
Kuşt dibêm min lê rewa ye

Her çi cilwa bû ji navê
Nû gulek dî girt xunavê
Wî ji dil çû muhbeta vê
Ew bi ya dî re teba ye

Melayê Cizîrî

Wateya Peyvan

Qend: Şekirê kabik
Nehin: Nehêla
Xela: Tunetî, kêmbûna pêdiviyên jiyanê
Çehvenêr: Çavnêrî, çavdêr
Cilwa: Derketin, jêketin

Em Têbigihin

1-Li ser jiyana helbestvan, lêkolîn bikin.
2-Mijara sereke ya helbestê çi ye?

Rêziman

1-Nav, li gorî heyîn û taybetmendiya xwe; dibin sê beş:

a- Serenav
b- Hevenav
c- Komenav

a- SERENAV (navê taybet): Ew nav in ku heyînekê tenê didin nasîn.
Mînak:

Amed, Kurdistan, Qamişlo, Arîn

b- HEVENAV (navê giştî): Ew nav in ku ji bo gelek heyînên ji heman komê ne.

Mînak:

çiya, av, dar, deşt, genim, dirav, mirov, zozan, xanî...

c- KOMENAV: Ew nav in ku pêveka komê nastînin, lê bi xwe kom in.

Mînak:

daristan, artêş, kerî, bir, ref

Hîndarî

1- Hûn jî helbesteke Melayê Cizîrî peyda bikin û di lênûsa xwe de binivîsin.
2- Malika yekem û duyem, bi hevalên xwe re şîrove bikin.

WANE 5

PÊKENOK

Şevek zivistan û sar
Kolanê de bû hawar
Behlûl jî xwest bizane
Şer e yan pîlana dizane
Jinê gotê ey Behlûl
Serê xwe ne êxe bela
Razê nav nivîna germ
Ka wê çi lê bê ev bezm
Behlûl guh neda şîret
Lihêf aland û derket
Hate nava meydanê
Ket ber tep û lêdanê
Nîşkan ve lawek çist
Goşa lihêfê şid girt
Lêdan her berdewam e
Kes nizane çi qame
Di vê germa dîlanê
Lihêf nema li meydanê
Her yek ji wan şervanan
Belav bûn li kolanan
Behlûl nû zanî çi ye
Ava serê wî keliye
Hêdî xwe xiste mal de
Ji tirsa wexte can de
Jinê lê kire qêrîn
Kanê lihêfa hişîn?

Behlûl gotê ey hermet
Lihêf çû ez selamet

Ev kerema xwedê ye
Ji bo me pir bi cê ye
Cihê lihêfa hişîn
Eger ez hatibam dizîn
Ocaxa me kor dibû
Xwelî li serê me dibû

Wateya Peyvan

Ji nişkan ve: Di kêliyekê de.
Çist: Xurt**,** çalak
Aland: Pêçan, badan
Şid: Şidayî

Em Têbigihin

1-Çima Mele derket derve?
3- Ramana bingehîn a mijarê binivîsin?

Rêziman

1- Nav, li gor çêbûna xwe dibin sê beş:

a- Navên xwerû
b- Navên pêkhatî
c- Navên hevedudanî

a- Navên xwerû: Ew nav in ku bêyî qertafeke sazker, an jî peyveke cuda bistîne, bi serê xwe heyînekê dide nasîn.

Mînak:

dar, bar, jar, heval, kulîlk, kevir, yar, şal û hwd…

b- Navên pêkhatî: Ew nav in ku qertafên sazker digirin û wateyeke nû distînin.

Mînak:

karwan, cotkar, gavan, xebatkar û hwd…

c- Navên hevedudanî: Ew nav in ku ji du peyvên watedar pêk tên û navekî nû pêk tînin.

Mînak:

Dilbirîn, Cegerxwîn, Dilgeş, Aştîxwaz û hwd…

2-Xêzika axaftinê (-): Ew nîşaneya ku li pêşiya axaftina kesekî/ê tê bikaranîn.

Mînak:

Sîpan dibêje:
- Ez ê di xwendina xwe de serkeftî bim.

Hîndarî

1- Hûn jî pêkenokekê peyda bikin û di lênûsa xwe de binivîsin.

2- Nivîsîna li jêr bi awayê destxet, di lênûsa xwe de binivîsin.

PÊKENOK

Rojekê ba û bahoz rabûbû, tofanek li derve hebû. Di wê tofanê de kermêşek çûbû bi darekê ve girtibû. Yekî jê pirsî û got:

- Lê kermêşê, xêr e te çima bi darê ve girtiye?

Kermêşê sînga xwe nepixand û got:

- Ma tu nabînî, min bi darê ve girtiye ku dar nekeve!

WANE 6

MIJARA SERBEST

HÊVÎDARÎ

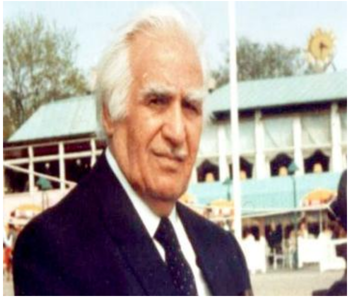

Hevalê delal hey kurê xwendekar
Me danîne ristên xwe pir bêjimar
Ji te hêvîdar im ji min negirî dil
Ku pêşkêş dikim ji bo te gul
Hevalê te me ez, ne dostê neyar
Dixwazim bi hev re bikin kar û bar
Bi dost û bira bin hemû jar û mest
Niha bûye çil sal ku min ev dixwest
Welat xweş bikin em nemînin neyar
Mirov tev bi hev re bibin dost û yar
Bi hev re bibin em bi carek heval
Li ber hev nenêrin bi can û bi mal
Ji warê me bar kin çi tiştên nebaş
Di her war û cî de nemînin li paş
Cîhanê bikin em bi rengê buhişt
Li nav me nemînin xwedî zor û xişt

Cegerxwîn

HÎNDARÎ 2

1-Kîjan navê li jêr, taybet e?

a- Mal
b- Mamoste
c- Dar
d- Zîlan

2- Kîjan ji qertafên li jêr, qertafeke sazker e?

a- an
b- van
c- ên
d- ê

3- Kîjan ji navên li jêr şênber e?

a- Evîn
b- Kevir
c- Azadî
d- Bawerî

4- Kîjan ji navên li jêr, navekî giştî ye?

a- Azad
b- Nermîn
c- Dibistan
d- Hogir

5- Kîjan ji navên li jêr pêkhatî ye?

a- Dilbirîn
b- Kalemêr
c- Egîd
d- Gavan

6- ji hevokên li jêr ên rast bi tîpa (R) û yên şaş bi tîpa (Ş) nîşan bikin.

a- Xêzika axaftinê li "**destpêka axaftinê"** tê bikaranîn. (...)

b- Li ser peyva "**Adar**" qertafa kêşanê hatiye bikaranîn. (...)

c- Nav, li gorî çêbûna xwe dibe sê beş. (...)

d- Navên giştî, ew navên ji bo gelek heyînên ji heman komê ne. (...)

7- Peyvên li jêr bigihînin wateya wan.

Bîrbir- dîwan - êl - pê -çist – izê

civat - çalak – ling- bîrdar- diafire- hoz

BEŞA 3

1- Kewa gozel
2- Çerxa felek
3- Demokrasî
4- Çanda berbirî
5- Sinc
6- Rexne û rexnedayîn
7- Beyta cindî
8- Nivîsîn
9- Gulbihar
10-Berpirsiyarî
11-Rêwîtiya xeyalên zarokatiyê

WANE 1

KEWA GOZEL

Ji ber pacê xwe bide alî
Geroka gund û cîrana
Bi min xwîna te pir talî
Te naxim şi'r û dîwana

Ez im terha serê lema
Kulîlka ber devê çema
Dilopa hingiv û xurma
Li ser lêvên di hozana

Gever gijê enî pirçê
Çepil xwarê lepê hirçê
Ji rengê pîreboka çê
Li dû rêwî û karwana

Sipîboz im gulî sor im
Bi bisk û xemrî û por im
Xezala Cûdî û Tor im
Sitêr im ez li ezmanan

Genîkê dev bi qerqêtê
Timî bêhna ne xweş jê tê
Hekîmê Wan û Xarpêtê
Rehet nakin bi dermana

Ez im navka qinê gwîza
Ez im rûnê devê hîza

Ez im rinda keç û qîza
Gula nêv bax û bistana

Tîrêj

Wateya Peyvan

Gozel: Cûreyeke kewan.

Genîk: Genî

Gwîz: Gûz

WANE 2

DAXWAZNAME

JI BO RÊVEBERIYA DESTEYA PERWERDEYÊ YA KANTONA EFRÎNÊ

Ez xwendekarê bi navê Azad Cûdî me. Li dibistana seretayî di refa şeşan de me. Ji ber ku sala borî min xwendina xwe ya refa şeşan seretayî qedandibû, min bawernameya xwe dabû rêveberiya dibistana navîn. Lê di dema qeydkirinê de, bawernameya min xuya nekir.

Hêviya min ew e ku lêkolîn li ser bê kirin, bawernameya min bê dîtin, an bawernameyeke nû ji min re bê amadekirin.

Li gel rêz û silavan

Azad Cûdî
Taxa Ş. Arîn/ kolana 3/ Hejmara derî 22
15/1/2016

Hîndarî

1- Daxwazname, nivîseke ji bo daxwaz û hêviyên xwe ragihînin cihê peywendîdar e. Weke mînaka ku li jor hatiye dayîn.

2- Daxwazname, divê li ser kaxezeke spî ya sade û bi pênûseke ximav (hibir), an jî komputerê bê nivîsîn.

4- Divê li her çar aliyên kaxeza daxwaznameyê, valahiyeke bi qasî 2 cm bê hiştin.

WANE 3

ÇERXA FELEK

Çerxa felek rast badidim
Serê çiyan serbaz didim
Gulistana xwe av didim
Şûna avê xwînê didim

Çerxa felek ger bo me ye
Yeqîn ev dem dema me ye
Cîhan tev de bê ser me ye
Kurdistana xwe hew didim

Eniya Botan giha stêran
Simko Ceger evan şêran
Next vebirîn bi xwîna mêran
Çendî divên şehîd didim

Beytûşebab xeber dida
Başkaleyê bersiv dida
Simko Emer canê xwe dida
Bi van şêran xwe nav didim

Kanî Reşîd kanî Zinar
Kanî Ehmed kanî Dijwar
Kanî Mihyedînê serdar
Soz be li min hêjî bidim...

Ji Dengê Penaber

Wateya Peyvan

Yeqîn: Tekez, bêguman
Next: Qelen
Beytûşebab: Elkê, navçeya Şirnexê
Başkale: Navçeyeke Wanê ye
Serdar: Pêşeng

Em Têbigihin

1-Helbest, li ser çi hatiye hûnandin?
2-Helbestvan, dilê xwe bi çi aram dike?

Rêziman

1-Di dawiya rêzika çaran de, ji ber ku peyva “**didim**” dûbare bûye û ji her sê rêzikên din cuda bûye, em jê re dibêjîn “**qulf**”.
2-Di destûra hûnandî ya kurdî de, piştî qulfê rêzik berdewam nakin.
Ji ber ku qafiya rêzikên malikan, ji ahengiya du tîpan zêdetir in, jê re **qafiya dewlemend** tê gotin.

Hîndarî

1- Li ser şehîdan, helbesteke ku ji çend malikan pêk hatiye, vehûnin.
2- Helbestê bi awayê çarik bixwînin.

WANE 4

DEMOKRASÎ

Demokrasî, awayê birêvebirina gel e. Pergala jiyana civakî ya rasterast e. Rêbazeke li dijî rêbazên şaristaniya navendî ye û tê wateya vîna giştî.

Dema ku demokrasî tê gotin, nayê wê wateyê ku dilê me çi dixwaze, em wê bikin an jî pêk bînin. Demokrasî bi xwe, jiyaneke bi pîvan û birêkûpêk e. Ji ber vê yekê, demokrasiya rast, parastina nirx û sincê civakî ye.

Bêguman, demokrasî ji civaka sincî-polîtîk dest pê dike. Tu civak, bêyî jiyana sincî û polîtîk nabe. Cihê ku sinc û polîtîka lê hebe, dê demokrasî jî lê hebe. Ev her sê têgeh, weke xweşikbûn, başî û rastî bi hev ve giradayî ne.

Perwerdeyeke ku li ser van her sê têgehan bê rûniştandin, dê bêhtir rastiyên xwe yên civakî binase.

Her xwendekarê ku li ser van bingehan perwerdeyê dibîne, demokrasiyê dinase û fêrî rêgezên demokrasiyê dibe. Li gel perwerdeya ji malbat û dibistanê fêr dibin, pîvana demokrasiyê dinasin.

Ji ber ku şaristanî û dewlet li dijî demokrasiyê ne, ji bo demokratîkbûna civakê encax bi kesayet û mamosteyên demokrat perwerdeyeke demokratîk gengaz e. Bi vê boneyê, pêwîst e mamoste têra xwe demokrat be, rêgezên demokrasiyê û şêweyê demokratbûnê baş bizane û di pêkanînê de, li ber çavên zarokan pêk bîne. Da ku zarok jî fêrî jiyana demokratîk bibin.

Wateya Peyvan

Demokrasî: Rêveberiya gel.
Vîn: Îrade.
Destûr: Îzin, rê û rêçik.
Polîtîka: Ramyarî, siyaset, hunera birêvebirina civakê.

Em Têbigihin

1- Demokrasiya rast çi ye?
2- Demokrasî ji kû derê dest pê dike?
3- Demokrasî ji bo mirovan çi dide qezenckirin?

Rêziman

1- Ew peyvên ku li şûna navan tên bikaranîn û cihê nav digirin, **cînavk** in.

Gelek cureyên cînavkan hene, hinek ji wan ev in:

a- Cînavkên kesane

b- Cînavkên şanîdanê

a- Cînavkên kesane: Ew cînavk in ku cihê navên kesan digirin.

Cînavkên kesane, di nava xwe de dibin du beş:

1- Cînavkên xwerû:

Ez, tu, ew, em, hûn, ew

2- Cînavkên tewandî:

Min, te, wî/wê, me, we, wan

Mînak:

Ez çûm dibistanê.

Min pirtûk nivîsî.

Te xwarin xwar.

Tu alîkariya min dikî.

We karê xwe qedand?

Hûn kengî tên malê?

b- Cînavkên şanîdanê: Ew cînavk in ku li şûna navan, bi nîşandanê heyînan diyar dikin.

Cînavkên şanîdanê, di nav xwe de dibin du beş:

1- Cînavkên şanîdanê yên xwerû: ev, ew

2- Cînavkên şanîdanê yên tewandî: vî, vê, van, wê, wî, wan

Mînak:

Ev baş dinivîse.

Vî pirtûk xwend.

Vê name nivîsî.

Ew şervan e.

Wî karê malê çênekir.
Wê alîkarî neda min.
Van dibistana xwe paqij dikir.
Wan al hilda.

Hîndarî

1- Wateya peyva cînavk çi ye?
2- Sê hevokan binivîsin, tê de cînavkên kesane û şanîdanê bi kar bînin.

WANE 5

ÇANDA BERBIRÎ

Her neteweyek xwedî çandeke taybet e. Ji hemder û bermahiyên gel ên hevpar re çanda gel tê gotin.
Gelên xwedî derfet, her dem hewl dane ku çanda xwe li gorî demê pêş bixin û nûjen bikin.
Gelên welatên bindest û di bin dagirkeriyê de mane, nekarîne çand û toreyên xwe jî ji bin darê dagirkeriyê rizgar bikin. Çawa berhemên serxak û binxak hatine talankirin, çand û tore jî hatine talankirin.
Bo mînak: Modeya porçêkirina gelê kurd a kevnar, di modeya porçêkirina Ewrûpa û Emerîkaya nûjen de veşartî ye.
Mînak: Modeya Dorik, berê kurdan kum datanîn ser serê xwe, beşa ku ji kum û berjêr ve maye bi cûzanê kur dikirin.

Modeya Temerî: Tevayî serê xwe kur dikirin, tenê pêşenî dihîştin û jê re digotin temerî.
Modeya cênik û temerî: Serî bi temamî kur dikirin, tenê beşa pêşenî û cênik pêk ve dihîştin jê re digotin cênik û temerî. Navê wê modeyê jî niha kirine modeya emerîkî û ewrûpî.
Stranbêjek, di strana xwe de wiha dibêje: "Nîşana ro û rûbaran, dehl û bîn e.
Nîşana keçikên kurdan, du bisk û çar kezîn e.

Nîşana me kurikên kurdan, cênik û temerî ne."
(Gelêrî)

Ev cure stran, ji beşa payîzokan e.

Wateya Peyvan

Cûzan: Gûzan, dûzan.
Temerî: Tûncika por, pêşeniya por.
Bisk: Pora dirêj a cênîkên jinan.
Payîzok: Stranên payîzan tên gotin.

Em Têbigihin

1- Em, çawa dikarin çanda xwe biparêzin?
2- Dorik, çi modeya porkurkirinê ye ?
3- Temerî çi ye?

Rêziman

1- Nîşaneya dunikê (" "): ji bo balkişandina hin peyvan û dema ku nivîsek an jî gotinek ji cihekî weke heye tê girtin, tê bikaranîn.
Mînak:
Em, bi zimanê "dayîka xwe yê şirîn" dixwînîn.
Abdulah Ocelan, dibêje: "Asta pêşketina ziman, asta pêşketina jiyanê ye."
2- Navên roj û cejnên taybet bi tîpên mezin tên nivîsîn.
Mînak:
21'ê **A**darê cejna **N**ewrozê ye.
Çarşema **S**or, çareşema yekem a sala kurdî ye.
Cejna **Q**urbanê cejneke olî ye.

WANE 6

SINC

Ji bo kes û civakan sinc têgeha herî girîng e. Sinc, havênê herî bingehîn ê civakîbûnê ye. Civak, bê sinc nikare bijî. Sinc, pîvanên gelan ên nenivîskî ne. Ev jî, bi rêbazên herî baş, pîvanên giştî yên ku civak diparêze û dipejirîne. Bi demê re ev kevneşopî û tore, dibin sincê civakê.

Bi vê boneyê, di perwerdeya zarok û ciwanan de zanista herî girîng a civakîbûnê sinc e. Reftar û sincê xwendekaran, pîvana herî girîng a kesayeta wan e. Zarokên bisinc di saziyên perwerdeyê, çand û jiyana civakê de, dikarin bi xweşî, asayî û hevaltiyê

bi hev re bikin û bijîn. Ji bo vê, pergalên desthilatdar bê navber êrîşî sincê civakê dikin.

Perwerdeya bisinc kesên bisinc diafirîne. kesên bi sinc malbatên bi sinc diafirînin. Malbatên bi sinc jî civakên bi sinc diafirînin. Bi vî awayî, civak jiyana xwe berdewam dike û bi pêş ve diçe.

Wateya Peyvan

Havên: Hevîrtirş, hêvin, heyvan.
Reftar: Danûstendin
Kevneşopî: Tore
Afirandin: Xuliqandin

Em Têbigihin

1- Dema ku peyva sinc tê gotin, hûn çi têdigihîjin?
3- Li gorî mijarê sinc çi ye?
4- Perwerdeya bisinc kesayeteke çawa diafirîne?

Hîndarî

1- Li ser sincê civakê, lêkolînê bikin.
2- Destnivîsa li jêr, di lênûsa xwe de binivîsin.

QENCTIRÎN EW E YÊ KU SINCÊ WÎ QENC BE…

WANE 7

REXNE Û REXNEDAYÎN

Waneya me zimanê kurdî bû. Hemû xwendekar di refê de rûniştibûn. Cûdî jî li ser mêzeya dawî rûniştibû. Destên xwe dabûn ber lamên xwe, bi xemgînî li lênûsa xwe dinêrî. Di wê kêliyê de mamosteya me bi dengekî nazik got:

- Cûdî, çima tu ew qas kûr dihizirî û xemgîn bûyî? Min tu dişopandî, lê mixabin bala te qet ne li ser waneyê ye. Ka bêje çi çêbûye?

Cûdî, bi kelegirî got:

- Mamoste, me îro li baxçeyê dibistanê ji xwe re dilîst. Di dema lîstinê de, min dehfek li Sîpanî da û ez reviyam. Hema di wê navberê de Jiyan hat pêşiya min, destê min girt û got: "Cûdî, wisa nabe. Ev tevgerên ku te li beramberî Sîpanî kirine şaş in, divê bêyî ku em hev û du biêşînin, em ji xwe re bilîzin. Ji

ber van nêzîkatiyan, ez te rexne dikim, hêvîdar im tu lêborîna xwe ji hevalê xwe Sîpanî bixwazî".

Mamoste bi rûkenî, li Cûdî meyzand û got:
- Belê Cûdî, Jiyanê tiştekî pir baş û rast gotiye. Cûdî tu dizanî, rexne û rexnedayîn rêbaza çareserkirina hemû şaşî û xerabiyên kesî û civakî ne. Ji ber ku bi riya rexne û rexnedayînê, em zûtir şaşî û kêmasiyên xwe dibînin. Divê tu bi vê nêzîkatiya Jiyanê kêfxweş bibî.
Xwendekarên hêja, gelek caran di jiyana perwerdeyê de, kêmasî û pirsgirêkên xwendekar û endamên perwerdeyê çêdibin. Digihîjin asta ku mirov neçar dimîne. Sedema wê ya sereke ew e ku xwendekarên me, ji kêmasiyên hev re çavên xwe digirin. An jî, lihevhatineke kêmasiyan çêdibe. Bêguman, ev nêzîkatiyên bi vî awayî, ji derveyî pîvanên hevaltiyeke rast in. Ev fêrbûn û nêzîkatiyeke şaş e. Heta bandora xwe li şêweyê avakirina malbat û civakê jî dike.
Belê xwedekarên hêja, tiştê ku hevala we Jiyanê raber kiriye di cih de ye. Pêwîst e hûn hemû şaştiyên hevalên xwe rexne bikin. Lê di dema rexne û rexnedayînê de, pêdivî bi şêwazê rêzgirtin û rêzdayînê jî heye. Pêwîst e kesê ku rexne lê tê kirin jî rexneyê ji bo xwe weke hezkirin û şîreteke rast bibîne.
Cûdî li ser gotin û şîretên mamosteya xwe hizirî û got:

Spas dikim mamosteya hêja, min rexne û rexnedayîn

bi vî awayî fêm nedikir. We riyeke rast nîşanî me da, li beramberî we hemûyan ez lêborîna xwe ji Sîpan û Jiyanê dixwazim. Di wê baweriyê de bin ku ev şaşîtî, dê careke din dubare nebe.

Mamoste got:

- Her bijî, ji te re Cûdî, ez kêfxweş bûm ku te şaşîtiya xwe nasî û lêborîna xwe ji hevalên xwe xwest.

Wateya Peyvan

Rexne: Diyarkirina şaşiyên kirinekê.
Rexnedayîn: Di kiryarên ku kirine de kêmasiyên xwe anîna ziman.
Şêwe: Awa

Em Têbigihin

1- Rexnekirin çawa çêdibe?
2- Rexne, bi çi armancê tê kirin?
3- Pêwîst e, em li hemberî rexne û rexnedanê çawa bin?

Rêziman

Lêker: Peyvên ku kar, tevger û rewşekê diyar dikin, lêker in.

Mînak:

Bîrhat **çû** dibistanê.
Xebat **ket** avê.
Zîlan pirtûkê **dixwîne**.
Şervan **bezî** gogê.

Hîndarî

- Hûn jî pênc hevokên ku lêker tê de hebin, di lênûsa xwe de binivîsin.

WANE 8

BEYTA CINDÎ

Cindiyo rabe roj e
Bes vê xewê hindoj e
Xewa berê sibê zor edab û doj e

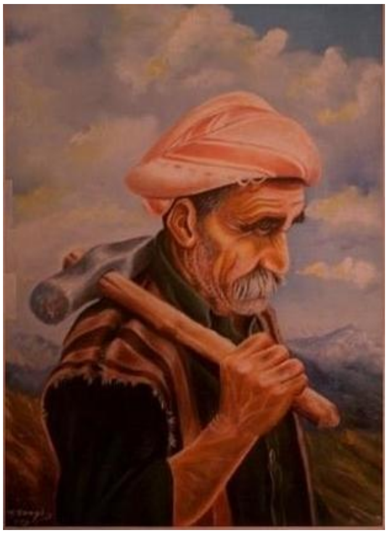

Cindiyo rabe rabe
Bes bi vê xewê tu şabe
Xewa berê sibê zor ezab e

Rabe ji xewêt şirîn e
Bes gorê teng bibîne
Feqîr dibê kerbin dibê kîn e

Rabe ji xewê tarî ye
Xew heram dibû li cindî ye
Wê li xwedanêd maşan û cembeqî ye

Rabe ji xewê sibeh e
Xew heram dibû medeh e
Wê li xwedanêd xerqeh e

Rabe ji xewê hingora
Xew heram dibû li zora
Wê li xwedanêd xerqêd bimûra

Ji Qewlê Êzidiyan

Wateya Peyvan

Hindoje: Biponije
Edab: Kul, zox, îltîhap
Dojeh: Cehenem
Ezab: Êş
Kerb: Kîn
Meaş: Mûçe
Medeh: Dem
Xerqeh: Eba, bergek taybet ên zana û pêxemberan.
Bimûra: Morîdar, morîkirî

Em Têbigihin

1- Ev helbest, pesnê çi dide?
2- Ev helbest, ji kîjan cûreyê helbestan e?

Rêziman

1- Hûn fêr bûbûn ku qafiye dibe sê beş.
2- Di helbesta we xwendî de, piştî qafiyê ahengek lê zêde bûye? Ji vê ahenga li pişt qafiyê re **redîf** tê gotin.

Cindiyo rabe rab**e**
Bes bi vê xewê tu şab**e**
Xewa berê sibê zor ezab **e**

Dema em malika li jor temaşe dikin, em dibînin ku qertafa "**e**" ya li dawiya rêzikan hatiye dubarekirin, **redîf** e. Di heman demê de li pêşiya

redîfê ahenga “**ab**” ji bo lihevhatina qafiyeyê hatiye sazûmankirin.

Hîndarî

1- Hûn jî redîfa malikên din nîşan bidin.
2- Malika li jêr, bi awayekî rast di lênûsa xwe de binivîsîn.

Cindiyo rabe roj e
Bes vê xewê hindoj e
Xewa berê sibê zor edab û doj e

WANE 9

NIVÎSÎN

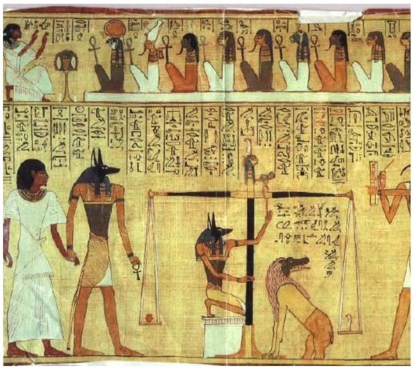

Weke tê zanîn, dema ku mirovan xwendin û nivîsîn nedizanîn, hemû hest û raman di bîra mirovan de veşartî bûn. Zanîn, agahdarî û danûstendina mirovan bi saya tejaneya mirovan pêk dihat. Ango mirov, pirtûkeke zindî bû.

Bi demê re mirov dimirin, lê bawerî, raman û agahiyên wan di tejaneyan de dijîn. Ji nifşekî derbasî nifşê din dibin. Dema ku ev bi devan derbasî devan dibûn, dihatin guhertin. Hinek agahî û zanîn, dihatin jibîrkirin û hinek jî dihatin zêdekirin.

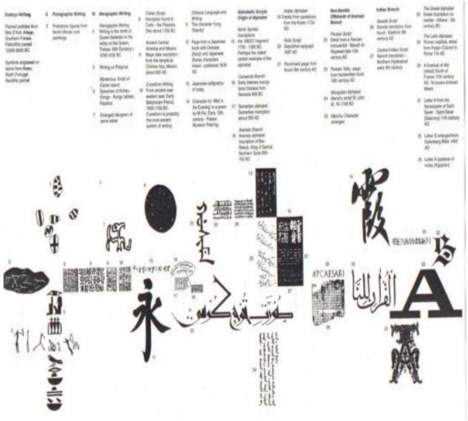

Peydakirina nivîsê ya ji pênc hezar salî zêdetir e ku di dîroka jiyana mirovahiyê de bûye berhemeke herî girîng a jiyanî. Mirovan li hemberî lewaziya hiş a jibîrkirinê çareya herî binirx peyda kir. Li gel nivîsê parastina zanîn, hest, raman û jirêderxistina bûyeran jî pêk hat.

Bes mirov yekser fêrî nivîsê nebûne. Pêşî li ser dîwarên şkeftan, li ser teht û keviran wêneyên

bûyerên ku hatine jiyîn, çêdikirin. Ew wêneyên ku ji demên herî kevin mane îro jî di şkeftan de hene, lê tam wateya nivîsê nadin.

Bi demê re, bi pêşxistina van wêne û nîgaran re awênên (ideogirafik) nivîsê derketin holê. Li gorî dîrokzan diyar dikin, ev awênê nivîsê di dema Sumeriyan de pêş ketiye.

Wateya Peyvan

Bîr: Hiş
Nifş: Cîl, tuxum
Zanist: Zanîn
Awên: Şikil

Em Têbigihin

1- Nivisîn çi ye?
2- Derketina nivîsê ji bo mirovahiyê çi daye qezenckirin?
3- Ji beriya derketina nivîsê, mirovan bi çi awayî hest û ramanên xwe anîne ziman?

Rêziman

1- Peyvên "hat, diçim, ket, anî, bezî, dixwînim, nivîsî…" lêker in.

Mînak:
Bîrhat **hat** dibistanê.
Xebat **diçe** geştê.
Mizgîn **ket** avê.

Mizgînê **anî** malê.
Şervan **bezî** gokê.
Zîlan pirtûkê **dixwîne**.
Peyman dê nameyekê **binivîse.**

2- Xêzika xwehr **(/)** di navnîşanan de, ji bo diyarkirina kolan, tax, bajar û navçeyan tê bikaranîn.
Mînak:
Efrîn/Qamişlo
Kolana 6/Taxa Şehîd Bêrîtan

Hîndarî

1- Hûn jî sê hevokan di lênûsa xwe de binivîsin û lêkerên wan nîşan bidin.
2- Hûn jî hinek rêzepeyvan binivîsin û xêzika xwehr tê de bi kar bînin.

WANE 10

GULBIHAR

Gulbihar gula biharê
Tu xeml û rewşa adarê
Her sal wek îro li darê
Gulbihar rewşa adarê

Çîçek û gul û nesrîn e
Nêrgiz û lal û gulçîn e
Sînem û kal soninî ne
Gulbihar rewşa adarê

Sorgul û rîhan, bi bîn in
Binefş û Çîmen şirîn in
Li ba yara xemrevîn in
Gulbihar rewşa adarê

Xemrevîna dildaran tu
Serwera evîndaran tu
Dilkuştiyê ciwanan tu
Gulbihar rewşa adarê.

WANE 11

BERPIRSIYARÎ

Berpirsiyarî, xwedîderketina li xwe, kesayet û civakê ye.

Xwedîderketina li hemû nirx, kar û xebatên mirovahiyê ye.

Her çi qas li gorî zagon û pîvanên ol û civakan berpirsiyarî ji temenê hejdeh salî dest pê dike, lê li gorî zagon û pîvanên xwezayî berpirsiyarî jî wekî hemû rêgezên din, ji zarokatiyê dest pê dike. Her zarok, li gorî asta xwe di ber xweza, derdor û civaka xwe de berpirsiyar e. Ji ber ku em endamê vê civakê ne, divê em biparêzin.

Ji ber vê yêkê, dema ku temenê zarok dibe heft salî ji xwarin, vexwarin, paqijî û fêrbûna xwendin û nivîsê berpirsiyar e. Her ku temenê zarok mezintir dibe, bi awayekî xwezayî berpirsiyarî jî zêdetir dibe. Her wiha, zarok ji temenê deh salî derbas dibe, êdî berpirsiyariya pêşxistina kesî û xwedîderketina li gelek nirxên civakî xwe didin pêş. Êdî li pêşberî

malbat, dayîk û bav, mamoste, heval û hogirên xwe berpirsiyar e.

Dema ku zarok dikeve temenê ciwaniyê, ango rewşa temambûnê, êdî dibe dema hilbijartina çawa jiyînê. Di vî temenê ciwaniyê de berpirsiyariya malbat, civak, netewe û pîşe dikeve ser milan. Li gorî vê, ji ciwanan tê xwestin ku erka xwe hilbijêrin û berpirsiyariya xwe bizanin û pêk bînin.

Wateya Peyvan

Zagon: Qanûn
Temen: Jî, emir
Hogir: heval, dost
Pîşe: Karê ku mirov dike.

Em Têbigihin

1- Berpirsiyarî çi ye?
2- Em çawa dikarin, barê hevalê xwe sivik bikin?
3- Berpirsiyariyên xwendekar ên li dibistanê çi ne?

Rêziman

Daçek: Ew peyv in ku bi tena serê xwe tu wateyê nadin, lê hevokan ji aliyê wateyê ve sergihayî û temam dikin.
Bi daçekên bingehîn re paşdaçek jî tên bikaranîn.
Paşdaçek: "re - ve - de"
Li ... paşdaçekan nagire.
Bi ... re, ve, de
Ji ... re, ve
Di ... re, de
Mînak:
Berpirsyarî xwedîderketina **li** nirxên civakî ye.
Em **bi** berpirsyarî tev digerin.
Ew ber **bi** me **de** tê.
Xemgîn **bi** bavê xwe **re** kar dike.
Sêvên sor **bi** darê **ve** ne.
Dilva **ji** Tirbespiyê ye.
Ji duh **ve** çûye gund.
Min **ji** te **re** got.
Hemû zarokên **di** vê refê **de** zîrek in.
Ew **di** ser pirê **re** derbas bûn.

Hîndarî

1- Hûn jî pênc hevokan binivîsin û daçekan tê de bi kar bînin.

WANE 12

RÊWÎTIYA XEYALÊN ZAROKATIYÊ

Ji demsalan bihar bû, ji ber ku xewa demsala biharê bê navber xweş û bedew bû, hêj êvarî di xew re çûm û ketim nava rêwîtiya xeyalên zarokatiya xwe yên bêdawî. Dema ku mirov dikeve nava rêwîtiya xeyalên xwe yên zarokatî, du hêmanên bingehîn li pêşiya mirov zindî dibin; ya yekem xemgînî, ya duyem jî dilşadbûn bû.

Malbata min a koçer, xwedî pez bû. Her sal em diçûn zozanên xwe. Dema ku me pezê xwe dibir Çiyayê Kezwanan, bilindbûna Çiyayê Kezwanan, bedewbûna gul û kulîlkên çiya, bayê berbanga sibehê li hinarokên rûyê min dida, hêdî ji xwe re rûdiniştim û min dilorand. Dema ku bêhna xwezayê li min dida, ez jê têr nedibûm.

Dema ku min pezê xwe kom dikir, berê xwe dida cihê bêriyê, dema digihîştim cihê bêriyê, min hemû rêz dikirin, min serê wan digirt, dayîk û bavê min pez didotin. Piştre min û dayîka xwe di bin konê reş de bi siyabûya zozanên Kezwanan penêr çêdikir.

Me penêrê xwe dikir iyarên pêz û ji bo zivistanê radikir. Ez hêj di temenekî biçûk de fêrî jiyana koçeriya xwezayî bûm. Serê sibehê ji ber dengên çûk û teyran em ji xewê şiyar dibûn. Li gel van dengên xwezayî û zozanên şirîn û bedew, dengê bilûra şivanan bi dilşadiyeke cudatir ez hestiyar dikirim.

Dema dengê bilûrê dihat min, hemû rengên biharê yên xweşik digirt nav xwe û min nedikarî di cihê xwe de rawestim. Me tu carî nedixwest ji ber xweşikbûna wê em berê xwe bidin deştê.

Jiyan Botan

HÎNDARÎ 3

1- Berpirsiyarî ji kîjan temenî dest pê dike?

a- Ji zarokatî
b- Ji ciwaniyê
c- Ji kalbûnê
d- Ji dibistanê

2- Berpirsiyarî çi ye?

a- Ji xwe hezkirin e
b- Ji hemû karan rev e
c- Ji her tiştî axaftin e
d- Xwedîderketina li xwe, kesayetî û civakê ye.

3- Li gorî zagonên heyî, berpirsiyarî kengî dest pê dike?

a- Ji temenê çar salî
b- Ji temenê hejdeh salî
c- Ji temenê bîst salî
d- Ji temenê sih salî

4- Ji vebijêrkên li jêr kîjan cînavkên kesane ne?

a- ez, em, hûn
b- ez, hûn, vî
c- min, vê, lê
c- me, wan, wek

5- Hevokên li jêr ên rast bi tîpa (R), ên şaş jî bi tîpa (Ş) binivîsin.

a- **"me, te, tu"** cînavkên şanîdanê ne. (...)
b- Di hevoka **"Şervan pir dixwîne"** de lêker heye. (...)
c- **"di, de, ji"** daçek in. (...)
d- Xêzeka xwehr di navbera roj, meh û salan de tê bikaranîn. (...)

7- Peyvên li jêr bigihînin wateya wan.

vîn	**hevçax**
şêwe	**îrade**
nirx	**awa**
hemdem	**kîn**
kerb	**biha**

BEŞA 4

1- Newroz
2- Jin û jiyan
3- Salvegera rojnameya kurdî
4- Welatê me
5- Dara azadiyê
6- Rûmetdayîn û parastina nirxan
7- Kulîlkên biharê
8- Cejna karkeran
9- Ey reqîb

WANE 1

NEWROZ

Ey Newroz, roja şirîn û pîroz
Cejn û sersal, tu roja pîroz
Bi hatina te, bîranî balyoz
Gelê me dibêje, Newroz e pîroz…

Weke tê zanîn, di dîroka mirovahiyê de her neteweyek xwediyê rojên taybet e û wan rojan pîroz dike. Çi rojên olî, çi civakî, çi neteweyî û çi xwezayî bin, li gorî çêbûn û rûdanên di wan rojan de, ew roj bi nirx bûne û hatine pîrozkirin.

Newroz jî, yek ji wan rojên ku di Rojhilata Navîn de, di nava gelê kurd de bi taybetî tê pîrozkirin. Newroz di nava gelê kurd de, hem cejneke neteweyî, hem olî, hem sersal û hem jî sembola serkeftinê ye. Newroz roja berxwedan û

azadiyê ye. Roja ku dawî li zilmê anîn û destpêka azadbûnê ye.

Lewre ji wê rojê û pê de tarî kêm dibe, ronahî zêde dibe, reşî û nexweşiya zivistanê bi dawî dibe, xweşî û ronahiya biharê dest pê dike. Asta têkoşîn û berxwedanê di vê rojê de bi agirê Newrozê bilind dibe. Ev roj, ji bo hemû gelên Rojhilata Navîn bûye hêviya azadiyê û bi taybetî, ji bo gelê kurd vedigere roja berxwedan û azadbûnê.

Van gelan, li gorî xwezaya Mezopotamyayê, ev roj ji xwe re kiriye sersal. Heta roja îro jî gelê kurd vê rojê weke cejn, sersal û sembola serketin û berxwedanê pîroz dikin.

Wateya Peyvan

Newroz: Nîroz, Roja nû, Nûroz
Rûdan: Çêbûn, qewimîn
Sembol: Nîşan, hêma
Mezopotamya: Navbera Dîcle û Firat

Em Têbigihin

1- Newroz çi ye?
2- Cejna Newrozê di nava kîjan gelan de tê pîrozkirin?
3- Çima Newroz tê pîrozkirin?

Rêziman

1- Ji peyv û rêzepeyvên ku bi hev re tên bikaranîn û raman û nûçeyekê didin re **hevok** tê gotin.

Hevok, li gorî sazûmaniya xwe dibin du beş:

a- Hevokên lêkerî

b- Hevokên navdêrî

a- Hevokên lêkerî: Ew hevokên ku kar û bûyerek tê de hebe ji wan re **hevokên lêkerî** tê gotin.

Mînak:

Dilgeş dar **birî.**

Karker av **vexwar.**

Diljîn **hat.**

b- Hevokên navdêrî: Ew hevokên ku rewşek tê de heye ji wan re **hevokên navdêrî** tên gotin.

Mînak:

Ev sêv **sor e.**

Zozan pir **nexweş e.**

Azad **jîr e.**

Hîndarî

1- Hûn jî du hevokên lêkerî û navdêrî saz bikin û di lênûsa xwe de binivîsin.

2- Cudahiya di navbera hevokên **lêkerî** û **navdêrî** de rave bikin.

3- Hûn jî kurtemijarekê li ser cejna Newrozê binivîsin.

WANE 2

JIN Û JIYAN

Di kurdî de peyvên "jin-jîn-jiyan" heman wateyê didin. Jîn, sedem û berdewamkirina civakê ye. Ev jî, dide diyarkirin ku jinê bingehê civakîbûnê daye avakirin û afirandin. Civakîbûn, li dora jinê pêş ketiye.

Dema mirov li dîrok û qonaxên civakan dinêre, di qonaxên despêkê yên avakirina civakîbûnê de, jinan risteke sereke lîstiye û di nava civakan de, erkên herî bilind heta navlêkirina xwedawendiyê stendiye. Weke Star, Înana bi vê boneyê demeke herî dirêj bi xwezayî rêbaza çanda dayîktiyê berdewam kiriye.

Jin, yekem afirînera çandinî û kedîkirina lawiran e. Di heman demê de vedîtinên yekem ên giştî amûrên çandinî û jiyanî afirandine. Pêşengî ji şoreşa zimên re kiriye. Vê civaka xwezayî ya ku bingehê wê li ser azadî, wekhevî, biratî û demokrasiya rasterast hatiye sazûmankirin, di

demeke pir dirêj de berdewam kiriye û heta roja me jî bi bandor e.

Li hemberî vê jiyana civakî ya xwezayî, yekîtiya zilamên pîr, şaman û leşkerên bihêz, li ser bingehê fêlbaziyê û çanda nêçîrvaniyê xwe ferz kir, li şûna civaka xwezayî, civakeke li ser bingehê desthilatdariyê dest pê kir. Di encama têkoşîneke demdirêj de sazûmaniya baviksalarî (desthilatdariya zilêm) tê avakirin. Êdî bi qonaxên cur bi cur re stemkariya zilam bi desthilatdariyê ve sînordar nema. Her tiştên jinê ji dest derxistin, jin û civak kirin kole. Jin, bi giştî ji qadên jiyana civakî hatin dûrxistin.

Vê newekheviya bêhempa ya di nava zayendan de, heta çerxa 21'ê berdewam kir. Piştî derketina jinên têkoşerên azadiyê yên ku bi bîrdozî û felsefeya jiyanê ya feylezofê çerxa 20 û 21'ê, êdî li cîhanê, bi giştî jî li Rojhelata Navîn, bi taybetî rewşa jinan ber bi reseniya xwe ya xwezayî ve hat guhertin.

"Azadiya jinê, azadiya civakê ye. Jina azad, civaka azad diafirîne." Lê azadiya ku qala wê tê kirin, encex wê bi têkoşîna lehengên weke Zîlan, Şîlan, Viyan, Jîn, Bêrîvan û hwd. bê bidestxistin.

Wateya Peyvan

Dayîktî: Dema sazûmaniya dayîkê
Çerx: Sedsal
Baviksalarî: Serdema deshilatdariya zilêm
Bîrdozî: Raman, ideolojî
Feylezof: Kesê ku bi felsefê re mijûl dibe
Resen: Esîl, orjînal
Afirîner: Çêker, avaker, dahênan
Qonax: Demên dîrokî (merhele)

Em Têbigihin

1-Wateya dayîktiyê çi ye?
2-Çima dibêjin: "Jina azad, civaka azad diafirîne?"
3- Afirînera yekem a çandiniyê kî ye?

Rêziman

Kirde: Ji hêmana ku bi kar radibe re kirde tê gotin.
Mînak:
Jinê bingehê civakbûnê ava kiriye.
Jinan risteke sereke lîstiye.
Gelê kurd Newrozê pîroz dike.
Bireser: Ji hêmana ku kar li ser tê kirin re bireser tê gotin.
Mihemed Şêxo **stranan** dibêje.
Kurdan **agir** geş kir.
Jinê **jiyan** afirand.

<u>**Zarok**</u>	<u>**nirxên civakî**</u>	<u>**diparêzin**</u>
Kirde	bireser	pêveber

Hîndarî

1- Hûn jî çend hevokan binivîsin û kirde, bireser û lêkerên wan diyar bikin.
2- Wateya peyvên 'jin-jîn-jiyan' ji mamosteyê xwe fêr bibin.

WANE 3

SALVEGERA ROJNAMEYA KURDÎ

Bîst û dudwê nîsanê
Ronî daye gulanê
Ava çeman xurt dibe
Mizgînî da cîhanê

Çanda kurdî dest pê kir
Hozan bêrya ristê kir
Rojname dihate der
Gazî li xuristê kir

Ey xurista ker û lal
Te roj li min kirin sal
Evîn li min geş bûye
Êdî nema diçim mal

Ez im kenê biçûka
Xemla zava û bûka
Ez qêrîna Helebçe
Li kolan û li sûka

Miqdad Midhet Bedirxan
Cegerxwîn û Ordîxan
Lehî li min rakirin
Bûm dermanê nesaxan

Ez evîna lawa me
Hêza dilê Kawa me
Keçik rewşa dîlanê
Ez awira çava me…

Tîrêj

Wateya Peyvan

Xurist: Xweza
Rist: Rol
Mîqdad Midhet Bedirxan: Nivîskarê ku Rojnameya Kurdistan derxistiye.
Ordîxan: Ordîxanê Celîl nivîskarekî Kurd e, ji Ermenîstanê ye.

Rêziman

1- Curên qafiyeya helbesta li jor, diyar bikin.
2- Bikaranîna tîpên mezin:
a- Hevok bi tîpa mezin tê destpêkirin.
-**G**otinên dapîr û bapîran rûmetên neteweyî ne.
b- Piştî cotxalê hevok bi tîpa mezin tê destpêkirin.
- Rêzan got**: D**ivê em biçin dibistanê.
- Serhat got**:** "**X**wendekar wê biçin geştê."
c- Heke piştî cotxalê mînak ne di rewşa hevokê de be, bi tîpên biçûk tên destpêkirin.
- Ew navên komekî yên ji heyînan re tên bikaranîn **navên giştî** tê gotin.
Wekî**: pênûs**, **j**êbir…
d- Piştî pirsnîşanê hevok bi tîpa mezin tê destpêkirin.
- Ma ji azadiyê xweştir çi heye? **X**weşiya azadiyê têbigihînin.
e- Piştî baneşanê hevok bi tîpa mezin tê destpêkirin.
- Hevalino! **E**rka we ya destpêkê, parastina welat e.
f- Rêzik bi tîpa mezin dest pê dike.

-**E**z naçim dîwana mîra
Naçim şar û rêkoçk û sera
Bila li min xin kêr û xenceran
Feqiyê Teyran tengezarê dila

g- Nav û paşnavên kesan bi tîpa mezin dest pê dikin.

Gabar **F**ereşîn
Kovan **C**ûdî

Hîndarî

1- Helbestê ji ber bikin û di refê de ji hevalên xwe re bixwînin.

2- Hûn jî çend hevokan saz bikin ku tîpa mezin tê de hatibe bikaranîn.

WANE 4

WELATÊ ME

Welat, cih û warê bûyîn û jîndariya mirovan e. Pêwîst e her mirovek welatê xwe binase. Ji ber ku tiştekî mirov nenase, jê hezkirin jî çênabe. Dema ku mirov ji tiştekî hez neke jî, mirov nikare ji dil biparêze. Weke ku ji dîroka civakan tê zanîn, piştî ku her koma mirov li ser xakeke taybet, niştecihbûn û jiyan, têgeha welat derketiye holê. Piştî derketina çand, tore û zimanên cur bi cur, têgeha netewe xwe daye pêş û ji her neteweyekê, yan ji çend neteweyên têkel re welatekî diyar, hatiye nasîn. Kesên di nava van welatên diyar de, dijîn ji wan re hemwelatî tê gotin.

Weke hemû gel û civakan, gelê kurd jî li ser xakeke diyar niştecih bûye û navê wê xaka diyar jî bûye “Kurdistan", ango welatê kurdan. Bi vê boneyê, gelek dengbêj, hunermend û hozan di gotin û nivîsên xwe de"welatê me Kurdistan e" anîne ziman. Li gelek deveran, li şûna peyva welat "dayîk, evîndar, delal" hatiye bikaranîn. Ji ber ku gelê kurd ji welatê xwe pir hez kiriye, ev gotinên li jor bi kar anîne.

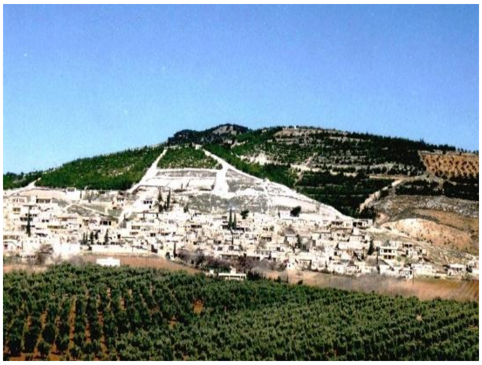

Welatê me "Kurdistan" welatekî ku ji hemû aliyên xwe ve pir dewlemend, di xwezaya xwe de jî welatekî pir bedew, xweş û şirîn e. Ji ber ku li gorî herêman, welatekî ji deşt, bêlan, daristan, zozan û çiyayan pêk hatiye. Ji aliyê kanî, ro û rûbarên avê de jî welatê herî dewlemend e. Ji aliyê kanza û berhemên xwe yên binerd ve jî xwediyê dewlemendiyekê ye.

Ji ber vê bedewî, xweşikbûn û dewlemendiya xwezaya welatê me, her dem bûye cihê êrîş û dagirkirina hêzên şaristaniya navendî.

Wateyên Peyvan

Bûyîn: Çêbûn, peydabûn.
Kanza: Me'den
Bedew: Delal
Bêlan: Berî

Em Têbigihin

1- Welat çi ye?
2- Hemwelatî çi ye?
3- Dewlemendiyên welatê xwe rêz bikin.

Rêziman

1- Dema niha: dema ku karek di dema niha de tê kirin.

Mînak:

Em ji welatê xwe **hez dikin**.
Zarokên me bi zimanê xwe **dixwînin**.
Ne her tiştê **diçirse**, zêr e.

2- Di rêzimana kurdî de, dema du tîpên dengdêr li pey hev bên, yek dikare sivik bibe.

Mînak:

Diafirîne- Dafirîne
Biîne- Bîne
Diaxive- daxive
Biajo- Bajo

Hîndarî

1- Hûn jî çend hevokan di dema niha de saz bikin.
2- Hûn jî çend peyvên ku du tîpên dengdêr li pey hev hatine peyda bikin.

WANE 5

DARA AZADIYÊ

Min xwest dareke azadiyê biçînim. Ez bi salên dûvdirêj li şitla vê dara azadiyê geriyam. Piştî lêgerîna salên dirêj, min destan û çîrokên berxwedanvaniyê kom kirin. Min şitla vê darê ji ramanên ciwanên xwendekar peyda kir.

Ji bo çandiniya vê dara azadiyê, min axa wê ji nava xaka berxwedêrên zindanan anî û ev şitil li serê çiya û zozanên Kurdistanê çand. Her roj şitla vê darê, bi ked, fedekarî û xwehdana têkoşîna şoreşgeran şîn dibû. Lê, ji xwedîkirina wê re av pêwîst bû. Ez çûm, min dîroka têkoşîna azadiyê lêkolîn kir, dîrok bi xwîna pakrewanan hatibû xemilandin. Bi salan bi vê xwîna pakrewanan hat avdan, mezin bû, şax da, fireh bû. Şax û tayên wê pel dan û dar bilind bû, heta çû ber ezmanan! Gelek rewşenbîr, xwendekar û nivîskar

li ber siha wê darê rûniştin, xwendin, hizirîn û nivîsîn. Di roman, kovar, rojname û gotaran de behsa bedewî û xweşikbûna vê darê dikin. Her roman, gotar û çîroka ku li ser vê darê tê nivîsîn, xwêner zêde dibin û belav dibin.

Pelên wê tim bi bayê azadiyê dihejin. Rayên wê di nava xakê de asê û belav bûn. Bi vî awayî, her kes bi hebûna vê darê kêfxweş e. Şaxên vê darê ber bi Rojhilat, Rojava, Bakur û Başûr ve dirêj dibin. Ciwanan berê xwe da vê darê. Keç û xortan li derdora dara azadiyê govend geş kir. Çavên dayîk û bavan ma li berhemdayîna vê darê. Ji her çar aliyên cîhanê ve gelên hejar, ber bi sîbera wê ve tên. Ji ber ku sîbera wê darê, xwe gihand hemû mirovan. Her kesî dixwest sûdê ji vê darê bigire…

Vê dara azadiyê fêkî û berhemên xwe da hemû gel, netewe û civakan. Zindîbûneke rengîn da xwezayê. Derdor bi awayê vê darê vegeriya bûkeke rengereng. Te digot qey deryaya herî pak û rengîn e.

Belê roja me ya îro Rojavayê Welêt bi berhemên vê darê şad bûye. Li dora vê darê, stranên ku xeml û bedewiya darê rave dikin dilorînin. Bilindbûna darê bi helbestan tê xemilandin. Hest û awazên welatê rojê, bi hebûna dara azadiyê şad dibin. Ev dar, ew qas şîn û xweşik e, tu caran hişk nabe.

Wateya Peyvan

Şax: Tirh, Çiqê ter
Rave: Şîrove

Em Têbigihin

1-Tovê dara azadiyê ji kû derê anî?
2-Kî li binê darê rûdiniştin û sûd jê digirtin?

Rêziman

Dema bê: Ji karê ku hîn nehatiye kirin, lê dê were kirin re dema bê tê gotin.
Mînak:

Mizgîn dê nameyekê binivîse.
Di roja cejnê de em ê li şekiran bigerin.
Ez ê karê xwe bikim.
Hûn ê biçin sînemayê?

Hîndarî

1- Hûn jî wateya dara azadiyê di lênûsa xwe de binivîsin
2- Gotina li jêr, bi awayê destnivîs di lênûsa xwe de binivîsin.

Leheng, berên bingehîn ên neteweyan in.

WANE 6

RÛMETDAYÎN Û PARASTINA NIRXAN

Em dikarin nirxan bi çend mînakan vebêjin. Mînak: Nirxên civakî, neteweyî û kesî… pêwîst e mirov, bi taybetî xwendekar û ciwan li tevahî van nirxan xwedî derkevin û biparêzin. Heke mirov rûmetê nede nirxên heyî, tu rûmet ji keda wî û wê re jî nayê dayîn.

Nirxên kesî: Ew ked û berhêmên ku ji aliyê mirovan ve hatine afirandin û dayîn. Weke nivîsa berhemekê, berhema kedekê û hwd.

Nirxên civakî: Ew ked û berhemên ku çi heyberî û çi rewanî ji aliyê civakê ve di domana dîrokê de hatine pêşxistin. Mînak: Hizir, sinc, çand, ol û bawerî, huner, ziman, rêxistin û hwd.

Nirxên neteweyî: Her netewe û komên mirovan ên di cihekî de ku bi hev re dijîn, xwedî hin xalên hevpar in. Ev xalên girîng ew in ku bi xwîn û xwêdana neteweyekê hatine bidestxistin. Em ji wan re dibêjin nirxên neteweyî.

Weke mînak: şehîd, welat, al, ziman, bawerî, çand, dîrok, tore û hwd.

Xwedîderketina li tevahî van nirxan û yên weke van, erkên her kesî ne ku van nirxan weke rûmeta xwe bibînin, biparêzin û pêş bixin. Piştre nirxên kes, malbat, civak û neteweyên ji derveyî xwe re jî rêzdar bin û biparêzin. Lewre mirov xwe neparêze û li xwe xwedî dernekeve, mirov nikare li kesekî din jî xwedî derkeve û biparêze.

Bi taybetî xwedîderketin, parastin û pêşxistina nirxên heyberî û rewanî yên neteweyî, ji bo hemû nifşên mirovan şert e.

Wateya Peyvan

Heyberî: Tiştê tê dîtin
Rewanî: Tiştê nayê dîtin, lê tê bawerkirin.
Peywir: Erk

Em Têbigihin

1- Nirx çi ye?
2- Berpirsiyariyên me yên beramberî nirxên civakî çi ne?

Rêziman

Dema borî: dema ku karek hatibe kirin û dem di ser re derbas bûbe.
Mînak:
Nermînê pirtûk **xwend**.
Azad ji dibistanê **hat**.
Me ala berxwedanê **hilda**.

Hîndarî

1- Hûn jî çend nirxên kesî, neteweyî û civakî binivîsin.
2- Nirxên bingehîn ên mirovan, ji mamosteyê xwe fêr bibin.
3-Hûn jî çend hevokan di dema borî de saz bikin.

WANE 7

KULÎLKÊN BIHARÊ

Havîn payîz zivistan
Em dê biçin dibistan
Dibistana kurdî ye
Mamostê wê cindî ye
Şal û şapik lewendî
Ka em pirs kin çi xwendî?
Mamoste hat efendî
Got min xwendî bi kurdî
Em kulîlkên vî gundî
Dê bixwînin bi kurdî
Bi kurdî bi kurdî
Bi kurdî….!
Zarok gulên bihara
Hêşîn dibin li her dera
Emanetên dê û bava
Perwerde kin wek şêra
Şirîn xweş e zimanê me
Îsbat dike hebûna me …

Casimê Celîl

Wateya Peyvan

Casimê Celîl: Helbestvan û nivîskarê kurd ê ku li Ermenistanê jiyaye**.**
Cindî: Delal, spehî
Şal û şapik: Cil û bergên kurdî
Lewendî: Wiçikê dirêj ê kirasan
Efendî: Xweşmirov, rêzdar

Em Têbigihin

1- Pênaseya helbestê çi ye?
2- Helbestvan, dixwaze çi bîne zimên?

Rêziman

1- Helbest, li gorî sazûmaniya xwe dibin du beş.
a- Helbestên bipîvan.
b- Helbestên serbest.
a-Helbestên bipîvan: Ew helbestên ku xwedî ahengiya pîvanên qafiye, redîf û wekheviya kiteyan .
b- Helbestên serbest: Ew helbestên ku ahengiya qafiye, redîf û wekheviya kiteyan tê de bingeh nayê girtin e.

2- Li cihê van hejmarên li jêr, nîşaneya pêwîst bi cih bikin?

Kesek li ser rewşa biraziyê xwe wiha dipeyive(**1**) Na na(**2**) Nabe(**3**) Divê ez biraziyê xwe biparêzim(**4**) Jixwe zarokên min nebûn(**5**) Ev yek nebû para min(**6**) Qet nebe divê ez li biraziyê xwe xwedî derkevim**(7**)

Hîndarî

Hûn jî helbesteke bipîvan û serbest peyda bikin û beramber bikin, xalên cuda nîşan bikin.

WANE 8

CEJNA KARKERAN

Ji dîrokeke kevin heya roja me ya îro li ser karker, kedkar û xebatkaran gelek tundî, zordarî, çewisandin û bêmafiyeke bêsînor hatiye meşandin. Maldar û axayên ku hêza xwe ji pergala sermayedar digirin. Ji bo berjewendiyên xwe sûd û berhemeke pir mezin bi dest bixin, her dem karkeran, weke koleyan didin xebitandin. Ev kiryarên hovane, heya roja me ya îro jî li gelek deverên cîhanê tên meşandin.

Karkeran gelek caran, bi şêweyên cur bi cur li hemberî pergala serdest têkoşîn û berxwedan dane meşandin. Di van çalakiyan de gelek kes bi qehremanî şehîd ketine.

Ji salên 1850 heya 1890'î li parzemînên Awûstûralya, Emerîka û Ewrûpa hin çalakiyên weke çalakiyên birçîbûnê, meş û civîn hatin lidarxistin. Bi taybetî, di 1'ê Gulana 1886'an de, li bajarê Şîkago meş û grevên pir mezin hatin çêkirin. Bi sed hezaran karker li kolanan meşiyan. Hêzên dewletê bi tundiyeke bêsînor êrîşî van meşan kir. Gelek karker

di van êrîşan de hatin girtin, birîndarkirin û kuştin. Hemû çalakiyên demokratîk, hatin qedexekirin. Ev bûyer, li gelek aliyên cîhanê bandor li ser çîna karkeran kir. Di nava karkeran de şiyariyek çêbû. Karkeran ji bo ku hin mafên xwe bi dest bixin, xwe birêxistin kirin. Sendîka ava kirin, civîn û konferans li dar xistin.

Daxwazên karkeran yên sereke ev bûn:

1- Xebata rojê ya 12 demjimêran, daxînin 8 demjimêran.

2- Heft rojên xebatê bibin şeş roj.

3- Rojeke karkeran a taybet hebe.

Bi demê re ev maf, li hinek herêman yan jî dewletan hatin pêkanîn. Di konferansa duyem ya ku li Parîsê hat çêkirin de biryar hat dayîn ku li hemû aliyên cihanê 1'ê Gulanê bibe roja hevgirtin, têkoşîn û roja karkerên cîhanê. Ev roj, niha jî li gelek welatên cîhanê bi fermî tê pîrozkirin. Li hin welatan çalakiyên siyasî tên pêşxistin lê mixabin li hin deveran jî qedexe ye. Ji bo ku mafên karkeran bi giştî werin bidestxistin gelek kesayet, sazî û partiyên sosyalist, demokrat û azadîxwaz xebatên pir hêja meşandin.

Her wiha, têkoşîna azadiya gelê kurd bi azadiya gelan ve girêdayî ye û ji bo mafên karkeran jî li gelek deverên cîhanê li hemberî kedxwariya pergala sermayedar, berxwedaneke bêhempa meşandiye. Niha jî, ev berxwedan û têkoşîn tê dewamkirin. Bi taybetî, li Rojhelata Navîn ji bo biratiya gelan, wekhevî, demokrasî, aştî û aramiya herêmê pergala bi navê "Xweseriya demokratîk" dê bibe bersiva hemû pirsgirêkên karker, cotkar û gelên bindest. Ev felsefeya ku ji hemû gelan re azadîxwaz e, dê bibe kilîta şoreşê ya hemû pirsgirêkên civakê û herêmê.

Wateya Peyvan

Sermayedar: Pergala kapîtalîzmê, pergala ku li ser mal û pereyan dijî
Şîkago: Bajarekî Emerîka ye
Grev: Çalakiya dest ji kar berdan e
Çîn: Tebeqe, qat
Sendîka: Saziyeke xwebirêxistinkirinê ya karkeran

Em Têbigihin

1- Di 1'ê Gulana 1886'an de çi bûyer çêbûye?
2- Daxwazên karkeran yên sereke çi bûn?
3- 1'ê Gulanê ji bo te, tê çi wateyê?

Rêziman

Endamên hevokê ev in:
a- kirde b- bireser c- pêveber d- têrker.
Têrker: Ji gelek aliyan ve kar sergihayî dike.

Mînak:

Azad	gelekî	westiya.
Kirde	**têrker**	**pêveber**

Min	pirtûk	li pirtûkxaneyê	xwend.
Kirde	**bireser**	**têrker**	**pêveber**

Hîndarî

1- Hûn jî çend hevokan binivîsin ku tê de têrker hebe.
2- Mijarekê li ser 1'ê Gulanê binivîsin û nîşaneyên xalbendiyê tê de bi kar bînin.
3- Sirûda Neteweyî ya li jêr, bi destnivîs binivîsin.

WANE 8

EY REQÎB

Ey reqîb her maye qewmê kurd ziman
Naşikê û danayê topê zeman
Kes nebê kurd dimirin kurd jîn dibin
Jîn dibe qet nakeve ala kurdan

Em xort in rengê sor û şoreş in
Seyr bikin xwîna giyan me da rijan
Kes nebê kurd dimirin kurd jîn dibin
Jîn dibe qet nakeve ala kurdan

Em xortên Medya û Keyxusrew in
Dîn îman û ayîman her niştîman, kurd û Kurdistan
Kes nebê kurd dimirin kurd jîn dibin
Jîn dibe qet nakeve ala kurdan

Lawê kurd rabûye ser pê wek şêran
Ta bi xwîn nexşîn bike taca jiyan
Kes nebê kurd dimirin kurd jîn dibin
Jîn dibe qet nakeve ala kurdan

Xortê nû tev hazir û amade ne
Canfîda ne canfîda her canfîda
Kes nebê kurd dimirin kurd jîn dibin
Jîn dibe qet nakeve ala kurdan

Yûnis RAÛF- DİLDAR

HÎNDARÎ 4

1- Ew peyva ku cihê nav digire, çi jê re tê gotin?

a- hevalnav
b- cînavk
c- hevalkar
c- nav

2- Ji vebijêrkên li jêr, kîjan wateyeke tam bi me dide zanîn?

a- tîp
b- qafiye
c- hevok
d- daçek

3- Endamên hevoka " Azad derî vekir." Kîjan ji yên li jêr rast e?

a- pêveber – bireser – kirde
b- kirde – pêveber – bireser
c- kirde – bireser – pêveber
d- bireser – pêveber – kirde

4- Tîpa mezin di kîjan cihên hevokê de tên bikaranîn?

a- Li dawiya hevokê
b- Li nava hevokê
c- Li destpêka hevokê
d- Li pişt kirde

5- Di hevoka jêr de çend peyv hene?

"Sosinê pirtûka xwe hêdî hêdî xwend."

a- 5, **b-** 6, c- 7,8

6- Kîjan hevoka li jêr, erênî ye?

a- Ez nên naxwim
b- b- Hûn naçin dibistanê.
c- Wê name nivîsî.
d- Wî pirtûk nexwend.

7- Kîjan hevokên li jêr, ne hevokeke navdêrî ye?

a- Şervîn ciwan e.
b- Hogir baş e.
c- Hewa germ e.
d-Wan ref paqij kir.

8- ji hevokên li jêr, ên rast bi tîpa (R) û yên şaş bi tîpa (Ş) nîşan bikin.

a- Hevok, li gorî avabûna xwe dibin du beş. (...)
b- Endama bingehîn a hevoka lêkerî **kirde** ye. (...)
c- Nivîskarê helbesta "Kulîlkên biharê, Casimê Celîl" e. (...)
d- Peyva "daristan" hevedûdanî ye. (...)

9- Peyvên li jêr, bigihînin wateya wan.

rêbaz	**rist**	**cindî**	**sembol**	**çîn**
rol	**nîşan**	**tebeqe**	**şêwaz**	**delal**

BELAVKIRINA WANEYAN LI SER SALA XWENDINÊ

Heftî / Heyv	Heftiya Yekem	Heftiya Duyem	Heftiya Sêyem	Heftiya Çarem
Rezber			Girîngiya perwerdeyê	- Koçerî Çanda Kurdan E- - Ez şehîd im
Cotmeh	- Quling û rovî - werza bıharê	- Jînameya Feqê Teyran - Di civakê de mafê zarokan	- Dayîk - Behlûl û darbirîn	- Berxwedana sedsalê - Name
Mijdar	- Bihar - Dengê xerîbıyê	- Derwêş û Edûlê - Berxwedana lehengan	- Belayên hezkirinê - Pêkenok	- Hêvîdarî - Kewa gozel
Berfanbar	- Çerxa felek - Demokrasî	Çanda Berbırî	Sinc	Rexne û rexnedayîn
Rêbendan	Beyta Cindî	NIRXANDIN	BÊHINVEDAN	BÊHINVEDAN
Reşemeh	Nivîsîn	Gulbihar	Berpirsiyarî	Rêwîtıya Xeyalên Zarokatiyê
Avdar	Newroz	Jin û jiyan	Salvegera Rojnameya Kurdî	Welatê Me
Cotan	Dara Azadıyê	Rûmetdayîn û Parastina Nirxan	Kulîlkên Biharê	Cejna Karkeran
Gulan	Ey Reqîb	NIRXANDIN		